

ADATTÁR.

ADATOK PÁPAI PÁRIZ FERENCZ ÉLETÉHEZ.

(Első közlemény.)

Kétszáz év sem telt még el azóta, hogy a magyar irodalom e kiváló munkása az életküzdelemben elfáradtan letette a tollat s pihenni ment: az idő mégis azóta jórészt megsemmisítette azon okmányoknak, melyekből tevékeny élete hű képét teljesen rekonstruálhatnánk. Még e század elején megvoltak levelei a nagy-enyedi református collegiumban »*Cinnus Papianus, Prof. Páriz Pápai Ferencznek Levelezései*« czímen s azonkívül egy másik gyűjteményben »*Basiliai Professor Hoffmannak levelei II. Apaffi Mihály fejedelem és Prof. Páriz Pápaihoz 1684—1699*«. (Benkő Ferencz Parnassusi időtöltés 1796. VII. (1800.) 38—39. lap.). Ez összegyűjtött levelek helyett ma már a hazai és a külföldi (Svájcz) levéltárakban csak néhány levelére találunk. Néhányat ismét *Bod* mentett meg az elveszéstől az által, hogy felvette kiadott, vagy kéziratban maradt műveibe. Még legtöbb levele a gróf Teleki család marosvásárhelyi levéltárában maradt meg.

Gróf *Teleki Sándor* nagy-enyedi ref. collegiumi curatorsága jórészt összeesik Pápai Páriz professorsága, illetőleg rektorsága idejével s ez idő alatt természetesen sűrű levélváltás folyt közöttük, úgy kívánták azt az iskola ügyes-bajos dolgai is: most informatio, majd panasztétel, ismét fizetés-sürgetés, majd egyéb kérés ösztönözték levélírássra a buzgó professort. E levelek iratásuk tulajdonképeni célján kívül számos mivelődés-, iskola-és kortörténeti adatot őriztek meg: annyival inkább kívánatosnak véltük azok közzétételét.

Meg kell említenünk, hogy e leveleket az eredetiekről gróf *Teleki Géza* ő excellentiája szíves engedélyével másoltuk le; az összekeresés munkáját pedig *Koncz József* tanár és levéltárnok szíves előzékenysége végezte helyettünk.

1.

1688. okt. 15. Pápai Páriz Ferencz levele Nadányi Jánoshoz.

A jó Istennek gazdag áldását kívánom, édes komám uram, Kegyelmedre és szerelmesre terjedni bő mértékben.

Komám asszony ő kegyelme kimenésének alkalmatosságával Kegyelmedet mind levelemmel látogatni s mind penig tudósítani akarám, édes komám uram. A tavasszal tizenhárom hetekig kelletvén egy végtében asszonyunk ő nagysága mellett continuuskodnom, minthogy fen kellett hálnom, urunk ő nagysága estvéken, ritkán mulatta el a Kegyelmed felől való tudakozást, sőt ugyan egynéhányszor ő nagysága nekem megparancsolta, hogy Kegyelmednek írjak, hogy míg ő nagyságát Isten élteti, Kegyelmed jöjjön bé, és legyen szemben ő nagyságokkal: üdvözült asszonyunk ezt nem érheté, hanem Istenben kimulék. Ő nagysága ennyi parancsolatja s kívánsága után, tudom, bizonytalán kegyelmesen fogná iátni Kegyelmedet. Az ur, Teleki urnak is járulván Kegyelmedhez való Inclinatiója, mellyet maga adott nékem urunk ő nagysága. Én ezt Kegyelmednek mind parancsolatból írom s-mind vékony tetczésem szerint, Kegyelmednek, Uram, szívesen javallom, ugyan csak Erdély volt Kegyelmednek nagyobb hazája; ha némelly dologban mostoházkodott is, Kegyelmednek azt ingyen nem is kell considerálni, mert a ki affélet nem érzett volna, nem sok ember vagyon Erdélyben olyan. Kegyelmednek valami földét kívánta el Borberekü uram telhetetlenségéből, mivel maga sem szántatja, hanem másoknak adgya dézmában, én is kértem szükségéből, az dézmaadás is mind bizonyosobban, mind hivebben meg lett volna: ő kegyelmének obtingált, azt állatván ő kegyelme, hogy Kegyelmed maga kínálta volna levelével ő kegyelmét, de ha ugy nem volna, talám jób volna, ha én szántatnám, mintsem olyan kéz közé akadgyon: álljanak mindenek Kegyelmed jó tetczésében. Ezzel ajánlom Kegyelmed életét Isten kegyes oltalmában.

Nagy-Enyed 15. Octobris 1688.

Kegyelmednek, Uram, mindenkor nagy szeretettel és böcsülettel szolgáló komja

P. Ferencz. m. p.

Alatta: Tiszteles nemzetes Körös-Nadányi Nadányi János uramnak (cum pleno honorum titulo) s nekem kedves komám uramnak ő kegyelmének irám böcsülettel.

Feletem e levélre Boros Jenej Mihály uramtól, Fándor Pál uram hadában vaiótul, ki Udvarhelyen van Quartelyban.

Más kézzel: Pápai Ferencz uram írta Nadányi János uramnak.
(Teleki-levéltár 2324. sz. a.)

2.

1698. jan. 22. A nagy-enyedi ref. collegiumi tanulbíjtság panaszirata Pápai Páriz ellen.

Isten minden idvességés áldásit Kegyelmetekre terjeszsze bő mértékben, tiszta szívből kívánjuk.

Tiszteletes uraink! Mi légyen e, mostani méltó és keserves

panaszinknak az oka, úgy gondoljuk általláthatni társaságunknak töstővel, majdon fenékkal felfordult, zenebonás állapotjából és annak mind külső, mind belső egyenetlenségiből, úgy látjuk, hogy némelyek az atyák közül, kiknek tükör gyanánt kellene lenni, minden módon társaságunknak gonoszszát munkálódják és mind Kegyelmetek között s-mind társaságunknak civisi között az irigységet, haragtartást, versengést és minden gonoszra való okot adnak. Látván annakokáért e' nagy zűrzavart és nem Isten félelmében felnevekedendő iffjak között való nagy fogyatkozást, lelkünk ismértei nem engedte, hogy elszenvedhessük, hanem utat kellett keresnünk ennek megorvoslására, hogy társaságunknak civisei között a szép egység és atyafiai szeretet lévén, a tisztességes tudományban és jó erkölcsökben virágozhassunk. E' gonosznak megorvoslására peniglen, tiszteletes uraink, elsőben helyes utnak itiltük lenni, hogy Kegyelmeteknek méltó panaszinkat megjelentsük. Megtudván azért, honnan áradjanak mind ezek a viszontagságok és gonoszok társaságunkban (mint alább megmondjuk) Kegyelmeteket jó lelki ismeretire, az Istenre kérjük, hogy e' dologban bétékintsen és ez gonoszoknak okát mi közülünk amovealni minden tehetsége szerint munkálódja mindenütt, az hol illendő; iteratis vicibus lelkére kényszerítjük Uram Kegyelmeteket; ezt ide adjuk, hogy ha Kegyelmetek ezt nem munkálódná, vagy csak némóban hadná, mi mentek légyünk és mi ez után kényszerítettünk elébb menni.

A dolgot kifokasztjuk: Egyenetlenségünknek és sok fogyatkozásinknak oka Pápai Ferencz uram, eleitől fogva ebben a societásban ő kegyelme ellen sok motusok voltak; mikor negyedik professornak béhozták ő kegyelmét, akkor is contradicáltak, mely contradictiot most is tartunk a fiscus ládájában; annakutánna is sok motusok és ő kegyelme ellen való querélák voltak ebben a társaságban, mely motusok bizonyos tanui annak, hogy ő kegyelmét eleitől fogva nem szerették; mely ő kegyelme sok ízben való fatumi elegendendő argumentuma lehetne ő kegyelmének, hogy a maga dolgát más formán folytatná: mindazáltal kívánságunknak más egyéb okai is vadnak, még penig olyanok, melyek kívánságunknak végben vitelire elégségesek, melyeket, társaságunknak jóvát, tudományban való előmenetelit, a szép egységet, atyafiai szeretetet kívánván, előszámlálunk.

Ratio 1-ma. Ő kegyelmének sem phisicum, sem historicum, sem logicum studiuma nem olyan, melyet societásunk elszenvedhessen. 1. A phisicát sine fructu tanítja, az authort, melyet Isten jóvoltából felvöttünk, nem premalja, maga irogat iminnen, amonnan; azonban phisicát tanítván, ő kegyelme soha egy phisica demonstratiot nem tézen vagy spherán vagy magneszen, aut secus, soha egy phisica disputatioja nincsen, nem is emlékezünk 6 és 7 esztendőktől fogva, hanem egy exameni disputatiójára ő kegyelmének. Többet is szólhatnánk erre etc. 2. A mi az históriát nézi, igen csekély és majdon semmi: soha universális históriát, a mely az Uj és az Ó Testamentumra tartoznék, nem tanít; micsoda fatumi voltak a régi monarchak alatt az ecclésiának, kivált az Uj Testamentumban, az persecutióknak, reformatióknak is alkalmatosságával. A profetákra

való commentátorokra ez a cognitio igen hasznos, de kicsoda (hanemha privatum), a ki ezzel dicsekedhetnék? 3. Logica Enyeden nincsen, innen onnan gyalázatunk van az egész collegiomokban és az egész országban: enyedi deák azért logicat nem tud és igen igaz is, mint erről bizonyosságot tehetünk, egy szóval sine fructu secundo tractálja provinciáját ő kegyelme és az egész societásnak, sőt ecclesiának nagy kárával, mivel itt deficiálván, mikorra kiszármazunk a collegiumból, akkor kell ezekre magunkat gyakorta fordítanunk. Ezt méltó consideratióban vegye uram Kegyelmetek, mint szegény nemzetünkben megtelepedett társaságunknak ilyen nagy és veszélyes kárát.

Ratio 2. Az ő kegyelme magaviseletlensége és abból társaságunkra kiterjedő gonoszok, egyenetlenségek, visszavonás, irigység, emberrágalmazások etc. 1. O kegyelme eleitől fogván a maga jóvát akarván öregbiteni, a közönséges jókat magáénak igyekezte tenni. Ide való a Miriszló utczában való, Eperjesi uramtól maradott ház, melyet is mostan ő kegyelme bír; ide való ő kegyelmének az az intentuma, melylyel a mostani házát, melyben ő kegyelme lakik, a maga romladozott házával az collegium kezéből ki akarta nem régen csinálni. Ennekfelette ebben is a maga jóvát vadászsza ő kegyelme, mikor a collegium pecsétit kiragadta és azzal abutal, nem bizván mi reánk, amint eddig volt, a leveleknek pecsétlését; miért nem adja ő kegyelme és adta azt kézben, holott ez volna illendő. Azonban mi azt el nem szenvedhetjük, hogy a kebelünkben magunk ellenségét és gyalázóját tartsunk. Ő kegyelme ha mi bennünk fogyatkozást lát, mint atya, aperte et paterno affectu, non hostili törvény szerint emendálna: ne cselekedje ő kegyelme, hogy mind a méltóságok, mind belső személyek előtt dehonestálna a mi közönséges kárunkra és gyalázatunkra, mint cselekeszik ő kegyelme gyakorta. Azért ha ő kegyelme a societást nem acceptálja, ne is légyen a membrumnak feje.

Ratio 3. Az a siralmas dolog, hogy a legényeket egymásra alattomban armalni és az társaságban minden egyenetlenséget munkálkodni ő kegyelme meg nem szűnik, légyen erre a societas bizonyság; a legényeket, a kik ő kegyelmének inye szerint nem cselekesznek, Kegyelmetek és mások előtt dehonestálni meg nem szűnik: edgyet is, mást is előfog ő kegyelme és azt maga mellé édesgetvén, szép szóval, ígérekkel adanimálja, azok közül annakutánna némelyek mit cselekesznek? Kinek egyet, kinek más remenséget nyujt, kinek academiát igir, egy szóval mind sok disciplinák aránt való fogyatkozása a' társaságnak, mind a societásban való irigységnek, egyenetlenségnek és minden zurzavarnak fő oka ő kegyelme.

Ratio 4. Ezek felett holmi egyéb dolgok aránt is panaszkodunk uram Kegyelmeteknek. 1. Ő kegyelme jó és hasznos dolgokat cselekedni a collegiumban (így,)¹ de a dolgoknak kimenetelei mutogatják, hogy vagy azért cselekedik ő kegyelme, hogy a legényeket maga mellé csatol-

¹ Az állítmány (tudna) elmaradt.

hassa, vagy ponat fundamenta mutui dissidii. Többet elő nem hozunk: a Francofurtumban inkább (az mint halljuk) csak hirrel mint valósággal felállított alumniával ő kegyelme abutál, némelyeknek igirvén, sőt (amint halljuk) kézbevéttel is némelyeket próbálván és ilyen szókat szólván: *Sis tu meus et ego ero tuus*. Exempla possunt inveniri. Innen már némelyek adorálják ő kegyelmét és valamit hallanak, mindjárt jelentik; innen az egymás között való irigység és az collegiumnak két felé való oszlása, kik egymást Kain szemekkel nézik. Minnyájan fiak volnánk, de ő kegyelme, a kik ő kegyelme körül szóval tudják, csak azokat observálja, ezeknek ő kegyelme promotiójokat akarja, másoknak veszedelmit: innen némelyeket torkik (így) tölt discipulusokkal, másoknak érdemesebbeknek semmit nem ad; némelyeket praeceptorriával magához édesget, mást a földig legyaláz; némelyeknek alumniát szerez, másokat dehonesta: egy szóval tart ő kegyelme delatorokat, kik a societásnak sok kárára s-injuriajára vadnak, azokat ki kell tudnunk, mert az ilyen dolog nem jónak a jele? Voltak ő kegyelmének olyan szavai, hogy mi jóllehet Summát tanulunk, de religionkat is nem tudjuk, diaboli sumus etc. mely dolog ha úgy van, mi gyönyörüsége vagyon ő kegyelmének az ördögök között való lakásra? 3. Várallyai, Czofalvi, Korógyi etc. uraimék idejekben való motusnak alkalmatosságával, mintegy 6 vagy 7 esztendőekkel ennekélőtte (mivel egy Gidófalvi nevű legénynek sine culpa fején rut sebet ejtett vala ő kegyelme) reversálist kívántak ő kegyelmétől, de azt cum imploratione megengedték, hanem bizonyos személyeknek kezit beadta ő kegyelme, a collegium követi lévén ezek az személyek, hogy többé affélét nem patrol ő kegyelme, secus omnia facta: mert annakutánna is Vásárhelyi Mihály senior, Fogarasi Sámuel contrascriba uramék idejében is motus lévén ő kegyelme ellen, törvény nélkül megvervén egy deákot, mintegy három esztendővel ennek előtte, igiré ő kegyelme magát cum submissione arra, hogy mint atya mindenkhez úgy viseli magát: ezt szépen megmutatá ő kegyelme, mert sok tudós legényeket hírekben ma is besteleníteni (így) meg nem szűnik, itt a collegiumban az előtt károkat is munkálódván, ma is mutogatja ő kegyelme atyai voltát, holott a societást hírében, nevében mindenütt besteleníteni meg nem szűnik.

Mindezeket és sok több panaszinkat, melyeket le is nem irhatunk, Kegyelmetek az Istenért kérjük, vegye méltó considerációban és ő kegyelmének significálja, hogy magát ne gyűlöltesse, hanem ő kegyelme mondjon le tisztiről. Mindazáltal ezt jelentjük Kegyelmeteknek iteratis vicibus, hogy Kegyelmeteknek mostan nem azért irtunk, hogy Kegyelmetek szándékunkban meggátolna és csak hallgatásban menjel (így) el a dolog, mert a collegium változó és a gonosz kevés ideig sedalodik ugyan, de meg nagyobb gonosz követi mindezeket; valamig Pápai Ferencz uram itt lészen professor, soha a societásban egyesség nem lészen. Lelkiisméretire kényszerítjük uram Kegyelmeteket, hogy ez dolgot Kegyelmetek munkálódja, mi semminek oka ne légyünk, másutt keressük az dolognak utját. Azt sem kívánjuk, hogy csak monitora menjen a dolog, mert iterum hoc malum et forte majori cum malo recrudescál. Ha minden panaszinkat

pacifice itt le nem tehetjük is, de ezek a fundamentalis querelák, melyekből mások származnak.

Datae in ill. collegio N. Enyediensi anno 1698 die 22. Januarii.

*Kegyelmeteknek engedelmes tanítványi
és szolgái a n. enyedi collegiumnak civisi
alázatosan írák.*

Teleki jegyzete: Régi panasza az ifjuságnak Pápai uram ellen.
(Teleki-levéltár 2357. sz. a.)

3.

1698. nov. 21. Páriz F. levele Ferencz fiához.

Adgyon Isten minden jókat.

Leveledet vöttem, hogy egészségben vagy és tanolsz, azt igen örömet hallom, de meglásd, hogy ugy legyen, mert ha mástól meghallom, hogy ugy nincsen a dolog, minden jó akaratomat megvonom tőled. Mentét, övet, süveget küldöttem volt, azonkívül vagy négy font gesztenyét; a gesztenyeről nem irsz semmit, azt ugyan más embertől küldöttem egy sacskóban. Most küldöttem egy forintot, vegyenek a dolmányhoz való posztót, foldozzák, varrogassák meg véle; a téli sokadalomkor uj leszen, addig ezzel megéred; csak viselnéd a ruhát ugy, a mint illik. Tanolj mindent szorgalmatosan, valamit t k.¹ A német Grammaticát elküldöttem, de el ne veszed. A mit reád költenek, fel irogassad. Szélyvel ne járj, a hol járod nincsen, hogy valami némettől valami rajtad ne essék. Az orgonás uramnak a mint más, én is megfizetek becsülettel.

Legyen Isten veled.

21. Novembr. 1698.

Édes atyád

P. Ferencz m. p.

Gazda uramat aszszonyommal együtt köszöncsed szónkkal becsülettel. Mindeneket megbecsülj és légy jó szófogadó. Karácsonig mi is meglátogatunk, ha valami meg nem gátol. Neked külön két sustákat küldöttem, aprónként kölcsd el.

Külczim: Ingenuo puero Francisco Pariz Pápai, filio meo dilecto, studiorum causá Cibinií apud praestantissimum dominum Andream Hock Goekelium comoranti patebunt.

(Teleki-levéltár 2325. sz. a.)

4.

1711. máj. 20. Páriz levele gr. Teleki Sándorhoz.

Méltóságos ur, bizodalmas nagy jó uram, kegyelmes fautorom.

Hogy Isten Kegyelmedet szerencsés hosszú étettel, közelebb pedig idvességes csendes innepléssel méltóságos házával együtt megáldja, szívesen kívánom.

¹ A papir itt ki van szakítva, a hiányzó szó alkalmasint: *tanítanak*.

Örömesben, uram, köszönő, mint sem kérő levelet írnék már Kegyelmednek. mivel tudom, hogy még az attyafia előtt is utálatos a szegény, de minthogy Kegyelmed, uram, nekünk és az inspectionk alatt való Isten dicsőségére intéztetett társaságnak gondját, vajha nem baját vállalra kegyességéből felvötte, nem tudok egyebet mit cselekedni. Régen reménkedem, uram, hogy a mely házban lakom, lehessen lakható, mivel bizony semmi meg nem marad benne, mikor esős idő vagyok, hét esztendeje miolta az lapos perellye alatt áll; Kegyelmed, uram, parancsolt Varga Mihálynak: esztendőtl fogva nem praestalta, a pestis miá távozván és mindent rendetlenül elhagyván, innen onnan a mi fenyőfát találtam, összehord¹ (u)gy, hogy elég lőtt volna ez munkára csak sindely lőtt volna de már az fákat Havaseli uram igen elhordotta az deako(knak h)áz(ai)ra, ugy hogy mást vegyen helyében. de most lévén az fenyő élének ideje, a sem lőtt. Méltóztassék azért, uram, Kegyelmed parancs(olni fe)lőie, mert az padlás is elrothad. Buzafizetésemet is adja ki ő aratásig; bárányt sem akar adni szükségünk szerént, hanem mind akarja reánk hajtatni s mit csinálunk véle: el sem adhatni, mert rosszszak, nem is tarthatni. Már Isten kegyelméből ebben az esztendőben is szintén félesztendőm telik, tavalyra is 100 forint restantiam vagyok, kérem erre is az méltóságos urat, succuraljon, mert bizony nincsen mivel élnem, ne legyek vénségemre ily gyalázatos szükségben, mivel még tisztemet mind tehetem, mind teszem hűségesen. Balintih György uram is nem tősz levelemre választ, noha nem tagadja ő kegyelme az 100 forint adósságot, nem találom ennek megvétélének is módját, ha Nagyságtok nem assistal; ha Isten reá segít, hogy Vásárhelyre mehessenek, megmutatom, uram, Kegyelmednek, hogy én mind a szőlősök, mind az város adóssága feől igazat irtam, de ők voltak hamis informatorok kivált az bis puer Biro sógorom.

Az számamra való *Dictionarium* exemplari már két esztendeje Kassán hevernek, semmiképen bé nem tudom hozatni, költségem nem lévén. Ha méltóságos uram, Kegyelmed debreczeni bíró uramnak és tanácsnak írna felőle, ugy hiszem meglenne, beszálitanák Kolosvárra: az ref. predikator Zemplényi Ferencz uramnál vannak, az idvezült ur taníttatta academiakban, esmerheti, uram, Kegyelmed is.

Az *Pax Crucis*-ért csak ki nem vonnak barátim, de én színét sem láthatom. Kegyelmedet, méltóságos uram, alázatosan követem ez terhelésről, de nincsen mit tennem és ajánlom méltóságos uri házával Isten erős oltalmában.

N. Enyed 20. Maji 1711.

Kegyelmednek, méltóságos ur,

alázatos szolgája
Pápai P. Ferencz.

Külszim: Méltóságos urnak, gróf Teleki Sándor uramnak (cum pleno meritarum dignitatum titulo), nekem bizodalmas nagy jó uramnak, kegyes fauto-romnak etc. alázatosan adassék.

(Teleki-levéltár 2327. sz. a.)

¹ Iti közbül a levélből egy darab ki van szakítva.

5.

1711. aug. 22. Páriz levele gr. Teleki Sándorhoz.

Méltóságos ur, bizodalmas nagy jó uram.

Hogy Isten Kegyelmedet méltóságos uri házával együtt sokáig szerencsésen az közönséges haszonra fenn tartsa, kívánom szivesen. Kegyelmednek, uram, régen nem irtam, mert látom, hogy merő tereh vagyok irásommal, mindenütt valahova a szükség kényszerít levelemmel megjelennem. Az én fiam innen 7. Augusti békével megindula, 12. ejusdem Debreczen felé Kolosvárról, kit Isten Nagyságtok szolgálatjára és még élek, vigasztalásomra hogy prosperáljon, kívánom. Ötödfél száz forint assignatio vagyon Segesvárra gróf Székely Ádám és Móses uraktól, más fél száza Köpeczié, de igen vékony biztatásunk vagyon az megadás felől, az beszterczei azon kívül bár esztendőre mehetne utánna, de én semmire sem mehetek, ha Nagyságtok nem assistal. Én pedig mit csináljak, nem tudom; Némzeti és Kaposi uramék szedik el, a kinek mindenike engem megvehetne, de, ugy látom, mundus vult decipi. Én bizony egészen desperaltam, ennyi munkámra látván, hogy nincsen semmi tekintet, bár csak valaha két órát nyerhetnék, uram, az Kegyelmeddel való beszédre, mert szégyenlem, hogy valaki olvassa is méltó, panaszos írásomat. Házamban nem maradhatok az eső miatt, nincsen magamét mivel megépíthetnem, mert eddig ide hagytam volna; azon kívül is gyalázat dolgunk, mennyit sollicitaltuk hejában az kertet, az Enyedi uram fia gyermek lévén, elnyerte Kegyelmedtől, melyet mi hárman nem tehattünk; Tompaházán lévén, uram, Kegyelmednél, de ismét most uj parancsolatja lévén udvarbíró Havaselyi uramnak, kitiltott onnan: példabeszédben vagyunk az város előtt. Sem alumnusoknak, sem praeceptoroknak nincsen egy pénzek is, más két collegiumban sine defectu kiszolgáltatik a salarium, mi csak nyögünk, senki örömmel tisztit nem teheti; másfél esztendőt töltött hasznos praeceptor kiment nem régen scholamesterségre, egy pénz consolatiot nem látván.

Az néhai b. e. Macskási Boldisár uram akarván maga nevé viselő alummát itt erigalni, ezer forintot akart letenni valahol, hogy annak interesséből őt alumnus éljen holta után is; már a mint nekem beteg ágyában az aszszony előtt mondotta, 800 forint készen volt, de az aszszony azt a Szilágyban jószágvásárlásra fordította, ugy mindazáltal, hogy az ezer forint megleszen az ur kegyes intézése szerint: most már az aszszony csak hallgat véle.

Nekem, uram, Kegyelmed tavaly meszet ígért vala, hogy építsem házamat vele, Varga Mihály által nem születék, talám Havaselyi uram praestálná, ha kegyelmed, uram, méltóztatnék parancsolni felőle. Ezen kívül tavaly és harmad idén az én collegáim ő kegyelmek fizetésekben elvitették az collegium csüriből a szénát Kegyelmed engedelméből, ha nekem is accedálna az aránt gratiája, uram, Kegyelmednek, mostan, valamit másnak eladnák, (igy) elvennék fizetésemben. Alázatosan követem,

méltóságos ur, az panaszkodó levélről Kegyelmedet és ajánlom méltóságos házával együtt Isten erős oltalmában.

N. Enyed 22. Augusti 1711.

Kegyelmednek, uram,

alázatos szolgálója
Pápai Ferencz.

Ugy látom, uram, az nagy költséggel készített papirosmalomnak egészen nyaka szakad, sem az mestere, sem az collegium hasznát nem veszi, hejában áll veszteg, nincsen kinek materia után járni.

Külczim: Méltóságos urnak gróf Teleki Sándor uramnak (cum pleno dignitatum titulo) nekem bizodalmas nagy jó uramnak, fautoromnak alázatosan irám. Gernyeszeg.

Teleki jegyzete: Macskási Boldisárné ígérte ezer forintról.
(Teleki levéltár 23 28. sz. a.)

6.

1712. jun. 14. Páriz levele gróf Teleki Sándorhoz.

Méltóságos ur, bizodalmas nagy jó uram.

Haza érkezvén, azon napon vöttem az fiannak mind új, mind régi eltévelyedett leveleit, melyek most igazodtanak utban és Szebenből jöttek kezemhez, mert az szebeniek Hallából hittanak egy tudós embert scholajokban professornak, ki az elmúlt janariusban indult, Silesiában pedig megakadt és tandem most érkezett el. Az fasciculusban lévén Kegyelmednek szóló levele és fiannak, most Kegyelmednek, uram, elküldöttem. Irja, hogy Jablonski uram Kegyelmed levelére is megfelelt, de az fasciculusban nem volt. Hallában igen jó professorokra akadván, szándéka ez, hogy ott absolválja cursusát, mivel Jablonski uram az regia mensara mind az társával Sérczivel reá szerzette, a hol mindennap gratis tisztességes ebédjek vagyon, vacsoráért fizetni kell keveset, egy hétre egy Rhenensis forintot, mely alkalmatosságot másutt meg nem talál. Én is néki azt javallom, hogy ott annyira perfiálván magát, úgy induljon Hollandia felé és ha lehetne Angliában is; de igen költséges lévén a medicina tanolása, alig hiszem, hogy ha az Erdélyből várható pénze elérkezik is, annyi peregrinatioa elérkezzék, hanem ha Kegyelmed, méltóságos ur, irna mellette, mint curatora collegiumunknak, az Leidai academia curatorinak, hogy az Leidai convictusban, mint erdélyi reformatum collegium szolgálatjára tanításával igyekező személy admittáltatnék, mint ezt egy Henczidai nevű deákunk ez előtt kilencz esztendővel, azon curatoroknál az méltóságos rab ur véghez viite volt, t. Kaposi uram instantiájára. Ha pedig az ur perseveral az collegium számára való általok lejendő kéregetésben, az más consideratiot kíván, légyen az ur bölcs te czése.

Az aszszony Macskási Boldisárné aszszonyom küldé szinte ma egy tornyocskában való rendes órát, melyet mindazáltal mind az rosda deformalt, mind aprolék defectusi vannak. Ha az urnak tetszik, talán nem sok költséggel elkészül, jó volna az collegium tornyocskájában tenni,

lenne ütő harangja az nagyobbik csengetyű; parancsoljon az ur felőle, mert nagy bajunk vagy on a' nélkül. Ajánlom ezzel Isten erős oltalmában, méltóságos ur, egész uri házával Kegyelmedet.

N. Enyed 14. Junii 1712.

Kegyelmednek, méltóságos ur,

alázatos szolgája
Pápai Ferencz.

Külszim: Illustrissimo domino domino Alexandro S. R. I. comiti Teleki de Szék (cum plenis meritarum dignitatum titulis) domino domino fautori et patrono colendissimo, faventissimo.

(Teleki-levéltár 2329. sz. a.)

7.

1712. jul. 1. Páriz levele gróf Teleki Sándorhoz.

Méltóságos gróf ur, bizodalmas nagy jó uram, kegyes fautorom.

Kegyelmed nekem irt levelét vöttem Csötörtökön tegnap, az gyógyi feredőről haza érkezvén, hová mind az feredésre, mind az feredő víz italára invitált mind egyéb fájdalma lábamnak, mind az arena, minthogy tavaly is jó hasznát érztem sokáig. Az harmadidei praeceptorok boroknak az árrát megigérte volt uram Kegyelmed, bár csak a kik közelebb vannak: az szászvársi nagy hasznat majd ingyen tévő mester is, potialhatna. Az tavalyi praeceptorok pénzfizetése is restál egészen; igen kegyesen cselekeszi az ur, ha contentálja őket, annál hivebben forgolódnak tisztékben, én ugyan nem szünöm animalni őket. Az segesváriaktól, ha keze ügyében volna vagy lenne uram Kegyelmednek gróf Székely Ádám uram ő nagysága, ő nagysága által extorquealhatná, méltóságos ur, Kegyelmed az assignatio szerént való pénzt, minthogy már az egész bonum ő nagyságára devolválódott. Enyedi uram még meg nem jött, az predikálás jól indult és eddig folyt is, sed quomodo praedicabunt, nisi docti et ducti a theologiae professore fuerint kár hogy az méltóságos ur alatt szakad nyaka az praecipuum studiumnak, mert ha az Tőke Vásárhelyi uramtól suppeditált concioek elfogynak, nem tudom, hova fognak. Az mit az ur az statutak felől parancsol, abban tehetségem szerént Kegyelmednek, uram, complacealni igyekezem, már az vocatio közelítvén. Mint és mikor plantaltatott ide az collegium Kolosvárról, Kegyelmednél, uram, írásban in originali fejedelem pecséte alatt meg vagy on. Az paedagogiarcha tisztí is, az Catharina fejedelem aszszonynak Alstedius-tól és Bisterfeldiustól beadott írásban, mely az Apáczai János Academiájának descriptiójával együtt Kegyelmednél vagy on, én adván oda mindeniket, megvagy on szépen, azokat az írásokat pro lumine consularhatja az ur Borberekí uramra, jó alkalmatosságot keresvén, minthogy sokszor eget aeris Cappadocum rex, leszen nagy gondom és Kegyelmedet, uram, ottan tudósítom. Fiam levelét, az Nagy Bányai scholamester Aszalai levelét, kinek is praceptorságra fizetési restantiája vagy on, elküldtem volt, uram, Kegyelmednek. Az fiam levelében volt az Jablonski uram levele is Kegyelmedhez, én biztam volt udvarbíró uramra, bännám, ha

eltévelyedett volna. Most két jó deák jött közénkben, vékony hirem allicialván őket, az mint mondják, becsületes emberek gyermekei, az Dunántul; honnan adjunk kenyeret; az ur arról egyszer parancsolt volt, hogy pro collegii gloria talium specialior habeatur ratio: méltóztassék mostan is teczését adni és felőlök parancsolni. Ha Nagyságod engem consolal, in tempore esik, mert bizony nem subsistalhatok; az napokban három buzás özvegy aszszonyt cantáltam meg, de csak egy hallgatott meg, Macskási Lászlóné aszszonyom küldvén 20 vékát, melylyel most élek; Kaposi uram mindent elhorgász előlünk, mi az sok vagyon hire mellett csak vesződünk. Ajánlom ezzel Isten erős oltalmában méltóságos egész uri házával együtt, uram, Kegyelmedet.

N. Enyeden 1. Julii 1712.

Kegyelmednek méltóságos ur

alázatos szolgálja

Pápai Ferencz.

Külczim: Illustrissimo domino domino comiti S. R. I. Alexandro Teleki de Szék, illustris collegii Betleniano-Enyediensis curátori zelosissimo, pientissimo etc. etc. domino domino et fautori faventissimo colendissimo, Gernyeszeg.

(Teleki-levéltár 2704. sz. a.)

8.

1712. nov. 28. Páriz levele gróf Teleki Sándorhoz.

Méltóságos ur, bizodalmas nagy jó uram.

Kegyelmed levelét vöttem alázatosan; Kegyelmed uri assistentiáját fiam aránt hasonló alázatossággal vészem; az ur Isten Kegyelmed életét sok jónak elősegítésére sokáig terjessze, azt, uram, szivesen kívánom.

Az mi az Németi András commendatioját az regium stipendiumra illeti, az így volt: Jastfalvi helyében adtuk volt az aszszony Kemény Jánosné ő nagysága kevénságára az urfiak mellé praeproceptornak, kik körül mind itt ben, mind az bujdosásban hiven forgolódtott és sokat is szenvedett s ma is fizetetlen, a mint t. Kamarási uram jól tudja. Az aszszonytul nehezen és ő nagysága kedve ellen megváltván, Máramarosban Szigetre vitték scholamesternek, ott eltöltvén esztendejét t. Nánási József urammal bėjött és az méltóságos Teleki urakat majd mind eljárta, mindenfelől sollicitaltattunk, hogy az regium stipendiumra commendaljuk, kivált az mélt. ur, Teleki Pál uram ugyan keményen irt és ugyan jure suo exigalta tőlünk, argumentumul adván, hogy ő Kegyelme mikor Berlinumban volt, Jablonski urammal nem kicsiny eszköz volt annak az stipendiumnak szerzésében. Így mi commendaltuk, minthogy Köpeczi Mihálynak szándékát tudtuk, hogy Hollandiában siet, úgy hogy más fél esztendőtt Köpeczi eltöltvén, succedalon, a minthogy most is Köpeczi Mihály frual, Németi pénzén él Francofurtumban.

Az Pestisnek hire innen volt, hogy itt a himlő igen közönséges volt Octoberben, és azulta is, meg is holtak egy néhányon, kiben ki nem üthetett és mind az olyanokat az benne rekedt hévség miá az nyavalya kirontotta és holtig törte, mint a segesvári királybíró uram

fiát is. Már most, a mint hadnagy uram szorgalmatosan czirkáltatja és nekem is hirré adja, igen szünt: nem is tudunk többet, hanem az Károlyi István kis leányát, kin is ki nem ütvén, megdagadozott és inter spem et metum nagyon. Pestisnek pedig itt semmi faciese nincsen.

Engem, méltóságos ur, megvigasztalt vala Balásfi uram, hogy Kegyelmed Nagy Sinkre parancsolt volna nekem adandó pénz felől, de az Kegyelmed irásából arról nem confirmáltatom. Az urakat egy néhány-szor próbáltuk, soha nem succedalt, most is in nomine Dei faciemus unum retis jactum, ha az méltóságos követ ur Betlen László ő nagysága elérkezik. Interim in patientia possidebimus animas nostras.

Ajánlom, méltóságos ur, Kegyelmedet és méltóságos uri házat Isten erős oltalmában.

N. Enyed 28. Novembris 1712.

Kegyelmednek, méltóságos ur,

alázatos szolgálja

Pápai Ferencz.

Teleki jegyzete: Németi András uram academiára való commendatiojáról.
(Teleki-levéltár 2330. sz.)

9.

1712. decz. 5. Páriz levele gróf Teleki Sándorhoz.

Méltóságos ur, bizodalmas nagy jó uram.

Kegyelmed levelét alázatosan vöttük. Az a materia nem volt méltó, hogy Kegyelmedet, uram, annyira megkedvetlenitse, mert az Németi András expeditioja előtt soha sem szóval, sem irással nem vöttük azt a tilalmat, hogy senkit a méltóságos curatoratus consensusa nélkül az regium stipendiumra elő ne bocsássunk, hanem az után; azt pedig az méltóságos Teleki Pál ur nagy levelebéli efflagitatiojára és ha igaz volt az t. Nánási József uram relatioja, az több méltóságos Teleki urak, kiket eljárt, consensusára cselekedtük. Köpeczi uramnak is nem helyes az panasza, mert mikor innen elment, azt mondotta, hogy szintén 30 esztendőös lévén, Francofurtumban tovább nem commoral, hanem legfeljebb másfél esztendőt és siet Hollandiában, most is nekünk olyanformán ír; nem is olyan költségtelen, a mint írja. De quicquid sit, ez sine strepitu orvosoltathatik, mert holott innen két esztendeig, sőt tovább is senki elő nem bocsátathatik arra az stipendiumra, még pénze nagyon, Németi menjen Hollandiában és mind addig még oda jár, frualjon Köpeczi uram, mint most is frual, licet non in toto, de még ugyan tiz tallér káránál ez aránt több nincsen: ha pedig, a mint írja Köpeczi uram, maga siet ez tavaszon Hollandiában, addig, még oda jár, frualjon Németi. Én ugy hiszem, az méltóságos ur is minden kedvetlenség nélkül ezen megnyughatik. Az Patai stipendiuma is expiral Augustusban, de azt már Jablonski uramék Holczfusius stipendiariorum ephorus urammal decernálták Ferencz fiamnak, hogy Patai után, akárhol legyen ő, számára conserváltassék két esztendeig nyolczvan-nyolczvan tallér.

Hogy innen elidegenítsék, a szemtelen spiritus munkáldja,

Holczfus urammal elakarván hitetni és ugy veszem eszemben, nagy ur testimoniumával, hogy nem az enyedi az primarium et Betlenianum collegium, hanem más. De az méltóságos urnak Betlen Miklós uramnak ellenkező régi testimoniuma arról in archivo regio vagyon, még élő bizonság Jablonski uram, meg is vagyon nálam mind az electorhoz, mind praeses Dankelman uramhoz irt, az ur arról való levelének cancellariusi és főcuratori névvel, párja. Ezt pedig az Kegyelmed uri szép intentioja, ha szintén vacillalna is, melyet nem hiszek, legalább, még Jablonski uram és az én csekélységem is él, könnyen megorvosolja.

Most Köpeczi uram igen reménkedik az Segesvárra assignalt másfél száz forintjáért. Én valamit tehettem, töttem, de erőtlen eszköz vagyok az ur nélkül, kitől mind egyben, mind másban uri gratiat és assistentiat méltán várunk és remélnünk is. Ajánlom, méltóságos ur, Kegyelmed uri személyét és méltóságos házát Isten erős oltalmában.

Kegyelmednek, méltóságos ur,

alázatos szolgája
Pápai P. Ferencz.

N. Enyed 5. Decembris 1712.

Külczim: Illustrissimo domino domino Alexandro S. R. I. comiti Teleki de Szék (cum plenis dignitatum titulis) domino et fautori benignissimo, colendisimo. Megyes.

Teleki jegyzete: Némethi András uram academiákra való commendatiojáról. (Teleki-levéltár 2331. sz. a.)

10.

1713. decz. 9. Kibédi András nagy-enyedi senior levele gróf Teleki Sándorhoz.

Méltóságos gróf ur! Kegyes curator uram!

Nem tehetem, gyakor izben, igen megkeserítvén, hogy fájdalom orvoslásának okaért, tisztem szerint, a méltóságos urat ne requiráljam. A felyebb való napokban két iffiaknak törtévnén provocatiójok, tiszteletes professor uraiméket dolgoknak jobban való eligazitathatásokra felhivtuk; a dominus observatorok voxolván, mi is voxunkat a dominus contra-scribával hozzáadván. Tiszteletes professor uraimék ante latam sententiam akarván edgyiknek dolgát subleválni, mondának: az ugy nem léssen, nem engedjük. Én mondék: a mi voxunkat tartja a törvény világosan, amenyiben legis custos vagyok, a mellől el nem állok; secundo már engemet a méltóságos curator urak meg is intettenek a Csernatoni Ferencz dolgának alkalmatosságával az ilyes dolog végett; tertio, specificae a méltóságos ur Teleki Sándor uram is ilyen dolog végétt nekünk ennek előtte irt is, hogy az statutaknak meg nem tartásokból származnak sok rossz dolgok a collegiumban: én tartok az uraktól. Tiszteletes Pápai uram ezeken efferveszalván, igen keményen tractala engemet, mondván: Te curatorokkal fenyegetsz minket, Desismus¹ az, hazudol te az uraknál.

¹ Bizonyára Dési Mártonra czéloz.

Én mondek: Tiszteletes uram, nem fenyegetőzés az, ha azt mondom, hogy ha az ur megtudja, examenre vonszon engemet s a törvény is azt tartja. Ő kegyelme felele: Nem téged vonszanak arra, vonjon minket. A törvényben pedig világosan vagyon, még pedig a juramenti formulában, hogy szabad, sött tisztí az officialisoknak a curator urnak a nehéz dolgokat megjelenteni s hirré adni, még sem delator azzal az officialis. Már annyira ment a dolog, hogy a kik ő kegyelméhez tartanak, csak megmerészelik mondani: Nem félek, ha provocalnak is, mert Pápai uram patrocínál nékem. Minekokáért alázatosan installok az méltóságos urnak, méltóztassék az ur szomorú sorsomat megtekinteni és uri bölcsesége szerint orvosolni, mert subsistálnom nem lehet, fentartván ő kegyelme a régít. Vétkemet ugyan nem tudom, de tartok, hogy egyszer költ valamit és megejt, minthogy mindgyárást ez actus után, leczkéje lévén, a juvenus előtt elkezdette a példalozást, melynek leírásával az urat most nem terhelem, várván az ur uri praesentiáját. Techarius (így!) Bibarczfalvi László uram observator lévén, jelen volt a törvényben, a dolgot tudja: elhalaszták professor uraimék akkor, most is abban vagyon. Az ur Isten a méltóságos urat egész uri házával sok időkip éttesse kívánom.

19. Decembr. 1713. Coll. Enyed.

alázatos szolgálja az méltóságos urnak

Kibédi András m. p.

collegium seniora.

P. S. A méltóságos groff urat követjük alázatosan, második deakunkról, hogy nem primariusabb, mert tudja Isten, tiszteletes estperest (*így!*) uram maga kért, hogy bocsássak az urhoz a fiát, ő kegyelmének kedves dolgot cselekeszünk.

Külozim: Illustrissimo domino domino Alexandro S. R. I. comiti Teleki de Szék, illustris collegii N. Enyediensis curator ac fautori colendissimo.

Teleki jegyzete: Senior Kibédi uram panasza az statutajok romlásán.

(Teleki-levéltár 2358. sz. a.)

11.

1714. jul. 30. Páriz levele gróf Teleki Sándorhoz.

Méltóságos Ur, bizodalmas nagy jó uram!

Debilitalodván job kezem az köszvény miatt, nem irhattam, Uram, Kegeyelmednek, elküldtem mindazáltal Aszalai Sámuelttől az fiam kegeyelmednek szóló levelét; az küldött egyetmás tegnap előtt érkezett kezemhez Szebenből Bogáti uramtól, melyet most Varga Mihály által küldöttem el. Ugyan most érkezett el a pénz is Köleséri uram kegeyessége által, melyet a segesváriakért praevie a magájéből adott, már 300 forint vagyon nálam, mely ugy hiszem fiamé cserében leszen, ez pedig az collegiumé. Pecsét alatt vagyon, én nem láttam színét is, a hova az ur disponálja, oda adom. Irja fiam, hogy neki ugy referálják, hogy én fizetésemben tartottam el a pénzt, ez vastag calumnia. Kegeyelmed, uram, maga tudja mind az Kegeyelmed, mind az én sok fáradságomra mit

fizettek Segesvárról ez mai napig. Köleséri uram feltalálja módját, hogy vegye meg rajtok. Én ugyan nagy szegénységgel várnám fizetésemet, ha volna kitől, itt is ha, uram, Kegyelmed nem reflectal, más nominalis curatorok igen könnyen szoktanak eligazítani bennünket. Ajánlom ezzel méltóságos uram Kegyelmedet egész szép úri házával Isten erős oltalmába.

N.-Enyed 30. Julii 1714.

Kegyelmednek, méltóságos uram,

alázatos szolgálja

Pápai Ferencz m. p.

Külczim: Illustrissimo domino domino Alexandro S. R. I. Comiti Teleki de Szék (cum pleno dignitatum titulo) domino domino fautori colendissimo.

Más kézzel: Pápai Ferencz professor uram számadása s fizetése praetensioja, mellyet Veselenyi sógor uram küldött hozzám.

(Teleki-levéltár 2333. sz. a.)

12.

1714. szept. 27. Páriz levele gróf Teleki Sándorhoz.

Méltóságos gróf ur, bizodalmas nagy jó uram!

Én az 300 forint felől az Kegyelmed parancsolatját vévén, mely most Szebenből 3 arannyal szaporodott, mind azt egészen adtam Besenyei uram kezében, minthogy pedig ez szőrin fiam kezében nem megyen, noha én szebeni királybíró uram gratiájából Vechsel nélkül transponalhattam volna Halában, marad az collegium szükségére és ha sem professornak, sem praeceptornak fizetésében, sem épületre nem megyen, mint az hoc titulo adatott ezer forint, a mint Toroczkaai uram mondja, csak gyűlni fog a mi soha meg nem fizetendő restantiank, mely arant már én Kegyelmedet nem is merem busítani, mivel terhes vagyok, de ha merném, és szemét Kegyelmed reám is fordítaná, alázatosan venném mint uramtól. Fiamnak, az méltóságos gubernium érette való alázatos instantiámat respectusban vévén, deputalt 100 aranyat, melynek transpositióját magam sem tudom, mert a summának praestálása is haladni fog. Ajánlom, méltóságos uram, Kegyelmedet Isten erős oltalmában. Kegyelmednek méltóságos ur,

N. Enyed 27. Septembris 1714.

alázatos szolgálja

Pápai Ferencz.

Külczim: Illustrissimo domino domino Alexandro S. R. I. comiti Teleki de Szék etc. etc. domino domino et fautori benignissimo, colendissimo.

Teleki jegyzete: Ijju Pápai Ferencz 3 száz forintjáról, száz aranyáról sarcasticus levél.

(Teleki-levéltár 2334. szám.)

13.

1714. okt. 8. Páriz levele gróf Teleki Sándorhoz.

Méltóságos ur, bizodalmas nagy jó uram.

Ez őszi publicum exameninket primis diebus praesentis mensis Octobris Isten segítségébül celebrálók nagy frequentianban. Azon alkal-

matossággal pro bono publico elaboralvan azt az mindenek szájában forgó, de kevésből érthető materiát: de ratione status. Méltó okon inscribaltuk méltóságos gubernator ő excellentiájának, akarván uri reflexióját tisztességnek utján aucupálni. Kegyelmednek, méltóságos ur, ezen expressustól küldöttem három exemplart. Si essent Mecaenates, találatnának, ha gyengébbek is, Marones, de mind professorok, mind praeceptorok csak sohajtva az égre nézünk és az sokadalombul is semmi szükségünket nem tehetjük. Isten Kegyelmedet, méltóságos ur, tartsa meg sokáig virágzó egészségben méltóságos uri házával együtt.

N. Enyeden 8. Octobris 1714.

Kegyelmednek, méltóságos ur,

alázatos szolgálja

Pápai Ferencz.

Külczm: Illustrissimo domino domino Alexandro S. R. I. comiti Teleki de Szék etc. etc. domino domino fautori benignissimo, colendissimo.

Teleki jegyzete: Continet: 1. Rationem status diabolici. 2. Si essent Mecaenates.

(Teleki-levéltár 2335. a. szám alatt.)

14.

1714. okt. 13. Páriz levele Dési Zsigmondhoz.

Isten minden jókkal áldja és jó czéljára vezérelje Kegyelmeteket! Ez alkalmatossággal látogatom Kegyelmeteket. Mi még megvagyunk, mint Isten engedte, élünk nagy angustiában, nem lévén reánk semmi gondviselés; sem magunk nem élhetünk, sem másnak nem használhatunk. Kegyelmetek mint és hová s ki által collocalhatá magát, szeretném tudni. Fiam felől sem tudok, négy hólnaptúl fogva semmit. Kegyelmed, Dési uram, csak rövid levéllel írjon Bécsre ad cancellariam Transylvanicam, Alvinczi Sámuelnek inscribálván, mert ő Kegyelme vagyon ott Sz. Kereszti uram helyett: írjon magok dólga és fiam felől mit tud. Az mi curátor urunk még azt is tiltja, hogy valakit valami beneficiumra commendáljunk, mert ő Kegyelme nem tart most arra méltóbbat Kibédi Andrásnál; az dicséretes Némethi uram miá eleget szenvedünk méltatlanul. Kegyelmetek írja meg studiumát és ha ott lakhatik, csak lakjék veszteg, magát úgy viselvén, hogy el ne veszesse mind magától, mind mástól afféle alkalmatosságot. Légyen az ur Isten óltalma és segedelme Kegyelmeteknek.

N. Enyed 13. Octobr. 1714.

Kegyelmeteké minden kegyességgel!

P. P. Ferencz.

Erdélyi segítségre ne bizzék Kegyelmetek, mert bizony itt semmit nem adnak, csak úgy intézze dolgait és költségét.

Czim: A Monsieur, Monsieur Sig. Dési Hongrois, Etudiant dans le tres fameux universite à Halle Magdebourg. Recommendée a la faveur de mr. le docteur Alberti.

(Teleki-levéltár 2336. sz. a.)

15.

1714. decz. 8. Páriz levele Dési Zsigmond és Aszalai Sámuel hallei egyetemi tanulókhöz.

Édes kedves atyámfiai. Én Kegyelmetek felől nem érthetek semmit. A nyáron doctor Alberti uramnak irt levelemben occludáltam vala kis irásomat Kegyelmetekhez, most is azt practizálom. Mi még élünk ez helyben mind hárman cselédestül, a kik voltunk. Hazánk nagy szükségében, mindnyájan fizetetienségben, alig vánszorog (noha nagy a frequentia) collegiumunk, nem lévén szerető curátor, csak numerus. Kegyelmetek ide csak vékonyan bizhatik; az praesens supplicánsok sem kaphatnak semmit. Van-e Kegyelmeteknek gratuita asztala? Használt-e a commendatio? Szeretném tudni. A fráncófurtumi alumniát béfekteté Teleki Sándor ur, csak el ne vesztenék az jobbaktól is végképen. Irogatnak az urnak s tőlünk titkolódnak: »utinam sine nobis ditentur, per fraudes tamen, dolendum.« Itt jobbak várnák. Ha csak ily röviden is, mikor doctor Alberti uram fiam levelét küldi, occludálván, küldje el tudósítását. Légyen a jó Isten Kegyelmetekkel.

Enyed 8. Decembris 1714.

P. P. Ferencz.

Hová lött Némethi A. uram, hallatik-e Komáromi felől valami?

Czim: Monsieurs Monsieurs Desi et Aszalai etudiants dans la tres fameux universite a Halle Magd.

(Teleki-levéltár; a 2336. sz. levél másik oldalára írva.)

16.

1715. jun. 16. Páriz védőirata gróf Teleki Sándor vádpontjaira.

Az méltóságos curator ur, gróf Teleki Sándor uram maga kezével kiadott difficultasira justissime praetendalt restans pénz fizetése ellen, méltóságos, fő curatoratus eleiben adandó, alázatos replicája professor Pápai Ferencznek.

Difficultas I.

Magyarországról való békjövele után ő kegyelmének az urak az Cserményiné asszonyom pénze féiéből adtak ő kegyelmének, ugy tudatik, flor. 80. Ha nem demonstraltatik az collegium curatori előtt, hogy ajándékon adatott, restantiában imputaltatik.

Replica.

Minthogy az mely 165 forintot, melyet adtam volt az N. Enyedi collegium szükségére kölcsön, már annak öt esztendeig való érdekének leengedésével, mint fizetett meg nekem azon collegium akkori udvarbirája, rész szerént pénzzel, rész szerént naturalekkal, jól reá akadtam és magamat quietáltam és annak megfizetését nem praetendálok soha; illetem csak pure et stricte az salariumi restans pénz fizetésemet: Azért

ad 1. Az méltóságos gróf Teleki Sándor ur az nyomoruságos bujdosásból békületem után az méltóságos fő curatoroktul adatott 80 forint alamisnát nem lehet, hogy fizetésemben méltán feltudja, mivel sok kárunknak valami részből való refusiojára minden erdélyi reformatus professornak külön külön annyi adatott és mind eddig is fizetésében rajtam kívül senkinek fel nem tudatott. Én is az aránt, ha elemosynát vöttem, mindenemből itthon kifordulván, nem látszik méltónak, hogy megfizessem, mert így kölesön adott pénz, nem alamisna lött volna. Az kolosvári tisztel. reformatus professoroknak is az méltóságos fő curatoratus scriptotenus resolvált még akkor, mely most is extál, hogy az 80 forint ajándék és nem fizetésekben tudandó. Annál inkább éngem, ki az collegiumért ennyi kárt szenvedtem, hogyhogy kénszerit annak megfizetésére az ur. Csak az francofurtumi alumnia, melyet egyedül én szerzettem ez collegiumnak, mely is eddig 16 esztendő alatt egynehány ezer talléra ment, még az véghez ment, áll az, az magam tulajdon pénzemben 60 forintban, melyet jól itilő embereknek demonstrálhatok irásban, élő bizonságim azok, kik annyi esztendők alatt ott tanoltak és az stipendium electoralét vötték.

Difficultas II.

Mind mera collatiot, mind debreczeni taxát, valamit egy szóval Magyarorszában jártában percipiált ő kegyelme az akkori s ott való magistratus és tisztek dispositiójokbul, fide mediante ő kegyelme subscriptioja s pecsétje alatt irásban az collegium curatorinak adja bé ő kegyelme számán.

Replica.

Ad II. Én az idvezült collegámmal T. Enyedi István urammal erőszakkal üzetvén ki hazánkból az puszta országra Szatmárig, ott egy jó darabig az piaczról élvén, T. Enyedi István uram meguná és Nagy Bányára, édes anyja minden jóval teli házához haza mene, nékem pedig ott kelle maradnom, nem lévén sohova bizodalom; hanem Károlyban hivatván doctor Vizaknai György uram által méltóságos generalis gróf Károlyi Sándor uram ő nagysága, ott instáltam, hogy ha Erdélyből ő excellentiája kikénszerített mennünk, legyen nagy szükségünkben uri reflexióval mind kettőnkhez. És így ő excellentiája assignalta nekem quartélyul Szatmár-Németi városát, Enyedi uramnak pedig Szatmárt, de mindenik puszta lévén, igen keveset segítettek, néha egy-egy kevés hust és buzát is adtak, marhaimnak is szalmát igen szükön, sőt két egész első hónapban pedig semmit sem, a mit mikor adtak is, sok átokkal adták. Enyedi István uram is kévánt Szatmárról Bányára portioval segitetni, de a szatmáriak, mint nyakasabb emberek, úgy tudom, nem sokat praestáltak.

Én többire az méltóságos gróf Károlyi Sándorné asszonyom alamisnájából éltem, és ott való esmeretségem után az vármegyebeli nemesség és predikátorok, ki egygyel, ki mással segitettenek aprólékkal, néha majorságokbul; ők is nagy romlásban és szegénységben lévén, de kevés

hírem után igen igyekeztenek esmerkedni velem és a mivel lehetett, fával, buzával etc. gazdálkodtanak. Melyről én, a mint az méltóságos ur szorosan kívánja, hogy tudnék olyan lotonként számot adni, kitől mit vöttem, hány ebéden és vacsorán voltam s az mit ért volna. Nem is tartom illendőnek, hogy az én tölem exigaltassék, hogy megfizessem, sőt képtelen kívánságnak tarthatja velem együtt minden jól ítélő. Németi városának parancsolt ugyan az méltóságos Károlyi Sándor ur, de bizony arra nem adtanak németi uramék; sőt az fő perceptorral dicajokban az két első holnapra valót ugy acceptáltattam, mint ha adtak volna, quietantiat adván róla, és ezzel az várost megajándékozván, ugy vöttem osztán nehezen valamit tőlök, azt is azért, hogy a bíró, ki régen Enyeden tanítványom volt, a miben lehetett, favealt és kedveskedett, nevezet szerént egy font borssal; ezt sem látszik méltónak, hogy megfizessem.

Minthogy pedig az idvezült Enyedi István uram édes anyja, fia tartását annyid magával megunta volt N. Bányán, ő kegyelme hírem nélkül csak magára supplicalt az méltóságos fejedelemnek, bizván ahoz, hogy az akkor rendi szerént udvarnál continuuskodó secretarius Horti István uram ő kegyelmét külön jól megsegítetteti az méltóságos fejedelemmel, de ez aránt való minden ő kegyelme titkos munkája füstbe ment és ő kegyelme nevezetben nem lévén, teljességgel nem nyert semmit. Ez ő kegyelme munkáját nekem megjelentvén doctor Vizaknai uram Károlyban, én is hozzá fogék és collegam hire nélkül az fejedelemhez memorialist készíték és akkor udvarnál tisztí rendi szerént lakó tekintetes Pongrácz György secretarius uramnak, kettőnk és öt velünk kibujdosott deákink nevével elküldém, tekintetes Rádai Pál uramnak is külön irván. Melyet ő kegyelmek az méltóságos fejedelem előtt ugy véghöz vittének, hogy csakhamar Szatmárra jó válaszom érkezék, debreczeni főbíró Dobozi István uramnak irt commissióval együtt, hogy sine mora Szatmárra kezemhez hat száz magyar forintokat transponáljon ő kegyelme.

Az commissiot vévén Dobozi uram, mindjárt tanácsostul rajta igen felzendültek, és nekem irtak ő kegyelmek, hogy ez a parancsolat declaraltassék jobban, mert ugy, mint enyedi collegiumhoz tartozó taxát, egy pénzt sem adnak, arra magokat obligatusoknak többé nem esmerik, mint szabad királyi város és készebbek, csak mindenestől Szatmárról menjek oda (minthogy Dobozi István uram régi esmerőm is volt) tisztességesen mindenestől rólam provideálni, mint sem az praetendalt taxában esmét elegyedni. És így az hat száz forint helyett küldé nekem Dobozi uram Debreczenből egy általag bort, két véka kását, egy tábla szappant. Ezt is nem képes megfizetnem.

Ez így lévén, ujjolag irtam udvarhoz, mint jártunk Debreczennel és szokott kegyessége és nagy humanitasa szerént ujjabb commissiot küldé tekintetes secretarius Pongoratz György uram, melyben specificfalva volt, hogy az hat száz forint az dicapénzből legyen adva, melylyel tartoznak, melyet is pro accepto generalis perceptor Károlyban lakó Ótvés Miklós uram acceptalni fog. Így obtinealtam az hat száz forintot és már kezemnél lévén, a miben eddig semmit nem tudott, megirtam

az fejedelmi gratiát Bányára collegám Enyedi István uramnak és abból Bányán együtt lévén, kiszakasztván az öt kibujdosott deákink számára száz forintot, öt százat egyaránt elosztottunk ketten. Így thesaurizáltam én Enyedi István collegamnak, így fizettem rosszszért jóval, holott ha én úgy akartam volna, a mint ő kegyelme akart, az aránt módom volt benne, hogy csak magamra viseltem volna gondot. Ha ezt meg kell fizetnem az méltóságos curator grófi ur rigorosa exactioja szerént, mint fejdelem alamisnáját és majd minden javunk elvesztéséért az erőszakos kikergetés miatt lőtt kicsiny consolatiot, ítélje meg az Isten, és az erdélyi méltóságos regium gubernium, a hova ez causa tartozik, így már minden kibujdosott nemességnek meg kell fizetni minden oda ki lőtt fejedelmi adományt.

Difficultas III.

Enyedi Istvánné aszszonyom s tiszteletes püspök uram kezek alatt forgott pénznek ratiocinatioja alkalmatosságával, ha constalni fogna, hogy valami pénz perceptioban még ő kegyelmének részi volna, úgy az mely Bereczkiné aszszonyomnál lévő ötven forintokat collegium adosságát ő kegyelme az curatoratustól elkért magának, fizetésében vagy restantiájában imputaltassék ő kegyelmének.

Replica.

Semmit attól a difficultastól nem félek, nem avattam magamat semmi oly perceptioban, contentus voltam fizetésemmel, mikor az jó emlékezetű kegyes curatoroktól kijárt. Bereczkiné adosságát az obligatoriában láttam csak, melyet is még soha meg nem fizettek az collegiumnak az haeresek, hát hogy vöttem volna fizetésemben a semmit? Ha kértem, méltán kérhettem; nem adták, mert nem adhatták. Hiszem tudja a méltóságos curator ur, hogy arról az 50 forintról most is sub iudice lis est. Maga az ur pereltette az haereseket Havaselyi Sámuel akkori collegium udvarbirája által és ma is nem tezcven az enyedi tanácstól arról tött deliberatum, nemes Fejérvármegye székire apellatioban vagy az causa és így ez difficultas tétel csak nékem kárt tenni kívánó inventio. Mít vétettem?

Difficultas IV.

Az 11 esztendő alatt valami naturalekat pénz fizetésében az collegium udvarbiráitól vagy egyszer vagy másszor levált ő kegyelme, tartozzék ő kegyelme az fen citált irásában az collegium curatorinak beadni.

Replica.

Fizetésemen kívül hogy collegiumtól naturalet percipialtam volna, soha, hogy tudnám, nem esett. Számadó tisztvei voltak az collegiumnak, producaljanak, adós fizessen.

Difficultas V.

Levált ő kegyelme az Váradai ház árrában, melyben ő kegyelme kölcsönözött, cir. flor. 150. százötven forintokat, az mint collateraliter

hallottuk. Az mely ha realiter constalni fog előttünk, vagy restantiájában imputaltassék ő kegyelmének, vagy ha abban nem ingredialhatna, bonificaljon ő kegyelme az collegiumnak, mivel százhatvanöt kölcsön collegiumnak adott pénze ő kegyelmének az praetensa summában ingrediált.

Replica.

Az Váradi háza árrában én soha semmit nem percipialtam, csuda monstrum előttem, soha sem az Váradi háza dolgában, sem az Magyar Orbai portio dolgában nem forgottam. Enyedi István uram forgott és titkolodott abban. Tudom contra, hogy az collegium fizetett diversis vicibus házért az Váradiaknak. Talán inkább az én kölcsönadott pénzem is oda ment, az özvegy Váradi Györgyné olyankor szorítván meg az collegiumot, mikor nem volt kész pénz, melyet adjon. Ez megtetszik az akkori collegium udvarbirája Démes János deák ratiójából, ha számadó szolga volt, melynek ő ugyan magát annak már akkor nem tartotta, hanem Szántó Mihály helyett való vicecuratornak az akkori curator ur gratiájából pro re bene gesta.

Difficultas VI.

Ha oly pénz perceptumi constalnának ezentul ő kegyelmének, mely most az computusban bé nem ment, tartozzék ő kegyelme restantiájában vagy fizetésében ezentul is acceptalni.

Replica.

Ha ugy vagyon, justum petitur. Soha olyat nem tudok. Enyedi uram elegyedett affélékben. Velem nem közöltetett.

Difficultas VII.

Száz ötven három forintokat vitt el egyszer tőlem Teleki Sándortól Pápai Imre uram, mely micsoda pénz volt, genuina informatio kell róla.

Replica.

Az én fiam Imre nekem Gernyeszegről hozott 100 forintot, az méltóságos ur kívánván, hogy fiamat küldjem érette, hogy tiszteletes collegáim ne is tudják. Ha fiam többről adott quietantiat, mint gyermek, ő ejtett kárban. Ha fiam többet hozott 100 forintnál, azt más szükségre hozta collegium udvarbirája kezében, ki is quietalta külön az méltóságos urat; megtanít mindenekről az quietantia, az ur tudja pedig, micsoda pénz volt, nem én.

Difficultas VIII.

Az mely 128 forintot et den. 50 ir Pápai uram, hogy néhai tiszteletes Enyedi István uramnak adott az néhai Püspöki Péter uram pénzéből, minthogy Enyediné aszszonyom nem akarja acceptalni, recognitiót kívánnak és documentumot róla, addig nem acceptaltathatik.

Replica.

Idvezült Enyedi István uramnak az maga lakó házához vittem és maga asztalán olvastam s adtam az néhai Püspöki Péter legatumából

mind Máriás pénzül százhuszonnyolcz forintot s ötven pénzt. fl. 128//50. Az igaz Isten, ki Atya, Fiu, Szent Lélek, engemet úgy segítjen s úgy adja lelkem idvességét. Az ő kegyelme özvegye pedig, mint tanult és gyakorlott aszszony, lelke ellen tagadja csak ellenem való régi mérgéből. Az akkori jedzéseim extálnak. Tiszteletes püspök Kolosvári István uram ő kegyelme jól tudja, vagyon is arról attestatioja ő kegyelmének.

Mindezekre az méltóságos curator irtól gróf Teleki Sándor uramtól ellenem intézett megkárosításomra kiadott difficultasokra így resolváltam, melyet ez erőtlen vénségemben irtam bona fide Christiana mediante, a mint Istenem előtt kívánok megállani. Mind ezeket, a mint méltán gondolom, egy minden igaz ok nélkül reám törő személy költötte ellenem és fia által adta insidiose bé az urnak, szüntelen ott leselkedvén.

Én ezekre pedig jobban készülhettem volna, egész documentumokkal, quiantantiákkal, testimónialisokkal, de az régi méltóságos curatorok minthogy simplex bona fide mediante tött irásunkkal meg szoktak volt elégedni és ilyen szoros exactiókkal nem vexáltak, most is egyéb cautiot nem követhetek. Az igaz esküvés minden controversiának végét szakasztja. Én olyan lelkiesmérettel igyekeztem az scholai hivatalban élni, hogy biztathatom magamat azzal: Qui me indigne tangit, seipsum tangit.

Irtam Nagy Enyeden d. 16. Junii, a. 1715.

Pápai Ferencz,

az enyedi Betlen Gaborianum collegiumban
egyik publicus professor manu propria.

(Teleki-levéltár 2367 a/2 jelzettel.)

Közli: DR. DÉZSI LAJOS.

RÉVAI MIKLÓS NÉHÁNY UJABB LEVELE.¹

Mikor Révai Miklósnak Paintner Mihályhoz intézett leveleit közzétettem, a pannonhalmi kéziratárban Paintner által elrendezett és számozott csomóban levő Révai-leveleket vettem szemügyre. Kerestem is ezek folytatását, mert a gyűjteményben 1804 december 6-án kelt az utolsó és Révai tudvalevőleg 1807 aprilis 4-én halt meg. Iparkodtam ezt az irt kitölteni és kimagyarázni és jelcsünknek Mártonfihoz kevéssel halála előtt irt levelében, melyben Paintnerről nyilatkozik, úgy véltem meg is találtam hozzá a kulcsot.²

Bár végső következtetésem helyesnek marad ezután is, a részletekre nézve újabb kutatásom eredményeként önnönmagamat kell helyre igazítanom. Örülök neki, hogy magam találtam hozzá újabb adatokat és önnönmagamat kiméletesebben czáfolhatom, mint tán más tette volna.

A főnebb jelzett levélcsoport maga Paintner rendezte össze, és

¹ Révai sajátos, egyszerűsített írásmódjának bemutatása végett hasonlóban adjuk egy Paintnerhez irt levelét, melynek szövegét e folyóirat múlt évi folyamában a 89. lapon közzöltük.

² Irodalomtörténeti Közlemények. 1897. évf. 488. l.

számozta s úgy került a Paintner féle kéziratárral a pannonhalmi könyvtárba. Most azonban kéziratári osztályunkban egészen más irományok között Révainak újabb, eddig nem közölt leveleire bukkantam, melyeket Paintner, (?) miért-miért nem, nem sorozott be a Révai-collectióba.

Az alább közlendő levelekből kitűnik, hogy a Révai és Paintner közti jó viszony még 1804-ben nem szakadt meg, a mint én a levélváltás vélt megszakadása alapján véleményeztem.

Első levelünkben, melyet *Péteri Takáts József*-hez intézett Révai, érzékenyen emlékszik meg írónk Paintnerről, kiről az a hamis hír terjedt el, hogy hirtelen meghalt.

Erre a levélre hivatkozik ugyan Takáts Sándor *Péteri Takáts Józsefről* írott monografiájában, de nem közli,¹ azért az ezután következő levelekre való vonatkozás miatt jónak látom ezt a kiadatlan levelet is itt közzé tenni.

I.

Révai a' Kedves Takátsnak minden boldogságot.

A Fő directorságról már kétszer irtam Paintner Prépostnak. Az első levelemre vettem válaszáat, melyet jelenlétedben megtoldott a' te üzenetteddel is, nemkülönben Józsa Uréval. Mind kettőtöknek köszönötet mondok rólam való megemlékezésekről. De a második levelemre, *jaj nekem! talán híjába várom válaszáat*. Harmad napja már, hogy kétséges állapotban vagyok; még éjjel sints nyugodalmam: *szomorkodom, sirok, jaj-gatok*; ismét vigasztalások után kapkodok széljel, a környül állásokat egybe foglalván, hol úgy, hol amugy. Rettenő hír futamodott Győrött, melyet Joli Káplány megirt Somogyi Prélátus Úrnak 12 deczemb. E pedig tegnap előtt közlöttem velem 17 decemb. *Paintner Praepositus Rátothensis, redux Veszprimio, ubi laetissimus fuit, altero die repertus est mortuus. Sed hic rumor eget probatione*. Kétséges a hír, de engem mégis igen elrémített; nem nyughatom, mig bizonyost nem hallhatok. Ez a' gyászos történet, ha meglett, azon nap után lett meg, a' mellyen elöttetek fejezte bé hozzám iratott levelét, azaz 5 decemb. a környül állásokból úgy hozom ki. Édes Józsim! ne sajnáld tőlem válaszodat. Oszlasd el mennél előbb kétségemet. Ha igaz, had tegyem meg Édes Barátom Hamvainak végső tiszteletemet. Ha pedig nem igaz, *hadd örvendjek drága, hasznos életének*, hadd tapsoljak még ezután is ditsőséges új hivataljának, mellyen az irigység úgy eszi magát. Ezer ilyen hitvány ember fakadjon meg előbb magával sem bíró puffadozásában; hogy sem egy jó Paintnert ragadjon el a' halál.

Tisztelem a' Méltóságos Püspök és Nagy Prépost Urat, tsókolom kegyesen adakozó kezeit. Szívére vette ínségemet, nem botsátott el magától segedelem nélkül. Három száz forintot gyűjtöttem a' mult őszszel.

¹ Takáts Sándor »*Péteri Takáts József* 1890. Budapest. 120 lap.

Ebből két százat adtam Trattnernek, ötvenet a' szállásom bérébe, ötvenet két öl fára, és holmi apróságokra. Megint pusztán maradtam. Felvételét fizetésemet is elnyelte azonnal a' sok féle szükség. Kétségben esés életem a' telhetetlen, vér szopó zsidók között. Mert Pesten mind zsidó lakik, azokká lesznek itt még a Táblának Keresztes urai is. Egy tsep irgalom sints benne, tsak pénzt gyűjthessenek, egyébbel nem gondolnak: a fáradozó szegénységnek még a' bőrét is le nem nyuzzák már. Semminek sem szált az ára, hanem inkább nevededik. A' fának öle már 20 forint: az ilyen átkozott fának tüze mellett is fázik az ember. A' lisztnek mázsája kilentz forintról már tizennégy forintra ment, tsak azért, hogy a' Budai Molnárokkal nem lehet már közlésünk a' leszedetett hid miatt. Elhagyom a' többit. Én nem élek, hanem tsikorgok. Betegeskedem azonkívül. Fen akadtam már munkámnak kiadásomban is. Annak folytatásáról le esett minden kedvem. Ha író asztalomhoz ülök, el indulnak könyveim mint a zápor. Küszködöm a' sok éktelen akadállyal, 's a' jövődőről sem lehet valami vigasztaló reménységem. A' pusztá jó hírért, névért öljem magamat? Éhen, szomjan, rongyosan, kegyetlen szorongatások között, betegeskedéssel és fogyó erőmmel, bőromnek tsontomra aszásával, mint halál képe, a' tobzódó gazdag henyélők között, én legyek a szerentsétlen Magyarságnak áldozatja? Veszni indult, 's olly gonosz a' nyavalyája, hogy annak is vesznie kell, a' ki jámbor hazafüséggel annak fentartása mellett buzgódik. Ostoba eszem ide vezetett, itt tartoztatott oly sok esztendőig. De vége lészen már. Szem közt jó a' kívánatos halál, avval öszve ölekezem örömet, s' itt hagyom ezt a' hálátlan tsúfos világot. Előre mentek Édes Barátaim: Sárvári, Paintner, Ortzi József. Utannak siettek. Isten veletek, a' kiknek jobban kedvez a' világ, mint édes anyátok. Nekem mostohám vóit. Könnyen, és örömet megválom tőle. 19 decemb. 1804.

II.

Nicolaus Michaeli Suo.

Quam gaudeo, quod te mihi mors eriperit tantum efficta mendaciter, ab hominibus certe inuidis. Adeo eram consternatus, et vix credere potuerim vel tuis literis; quod celeriter scriptae abludere mihi vitae sint a calamo tuo; et quod sigillo fuerint peregrino signatae. Sero tu nunc vivas diu incolumis, robustus, fortunatus, ad commodum Patriae, amicorumque solatium. Hodie intellexi nunc a Somogyio Praelato Majlathum Jaurinium expirasse. Abiit monstrum curiositatis, monstrum ingratitudeinis. Vtinam nunc melior succedat! Episcopus Mitterpacher totus tuus. Ignatius Balog, Frater Tumoris, quinta decembris apud hunc pranus est cum aliis Viris conspicuis. Non potuit sibi temperare, quid dolorem tuum indignius promeret: te hominem ignotum, nullius meriti, tamen Fratri suo fuisse praepositum. Dissimulavit Mitterpacher ad mensam hominis insolentiam. Sed postea, cum surrexissent, prouocavit furentem docuitque adductis tuae celebritatis argumentis, quanto tu potior sis eius fratre, qui sis in ipsis adeo Comitibus a tuo munere egregie gesto dilaudatus, addiditque se pro te totum esse: vt si Jaurini Lectoratus vacaret,

tuque pro eo instares, item et Balogius; a se te ponendam esse iure optimo inter candidatos, Balogium negligendum. Hoc te scire oportet ad priuatam solatium, cetera ages moderate et prudenter. Schedius ipse scribet, gratulaturus planum suum. De statu meo habet satis in epistola ad Takatsium nostrum data. Optas mihi statum, vt commode viuere possim, laboribusque me totum sine curis impendere. Sed quanto opus est augmento, vt vel hoc solum attingam? De eo equidem despero hoc temporum iniquitate. Ergo pereo, mecumque conatus mei pereunt. Amplius tu optas, beneficium aliquod, unde suppetat, praeter vitae commoda, etiam sumtus necessarios ad edenda mea molimina, ne auxilia superborum hominum implerem iisque auare datis, vel denegatis toties indignor. Amo, et disuauior animum tuum; sed hoc alterum ne per somnum mihi licet optare. Moriemur ergo toti. Indignor Ecclesiasticis! Pertento nunc Seculares Proceres. Eorum caussa cura iure imprimendas recentiones: vt inde intelligant conatus mei pretium. Si et hic ludor, tunc vero tanto certius moriemur. Ignoscas celeritati meae. Excludor tempore.

Viue!!! vale! me ama!!!

23. dec. 1804.

III.

Nicolaus Mihaeli Suo S.

Non solum credo, sed iam certe scio te vivere. Duabus tuis literis, euentissimis vitae tuae indicis abunde conuictus, et confirmatus. Viuas diutissime, hoc etiam bono vitae longioris omine iucundior, quod iam mortuus proclameris. Jam non te lugeo, desierunt lacrimae, vultu incedo laetiore. Sed, heu me miserum! vultu incedo non ad huc laetissimo: impedit valetudo nondum confirmata, impedit anxia futuri cura. Cum Viennam pertigeris ad Patronum, age pro me. Ego per longissimam illam moram, cum pro aliis multa perorauerim, modestia quadam, rem meam leuius attingi. Nunc, posteaquam redii ad hanc feralem desperationis sedem, foeneratorem nidum maledictum, malorum me vndique circum-sistentium, conspectu horrifico perterritus, vehementius ingemui, lamentabilesque dedi literas ad Patronum, ne eum parte vlla fugeret aerumnosa sors mea, et praesens, et futura. Qua est mansuetudine Vir Opitimus, non offendetur miseris querelis meis! Duo sunt, quae optantur: primum, ut ad labores, quos mihi sumsi, feliciter superandos, commodius, et tranquillius viam; alterum, ut labores paratos, emtato Mecaenatum fastidio, et neglecta spe inani et Praenumerantium frequentia, ipse, et facilius, et securius edam. Sed ambiguum est vel primum votum. Iniquitas temporum auare supputat omina: porro quoque miser viam, moerore contabescam, conatus mei peribunt vita in ea celerius euanescente. Vtinam nihil istarum coepissem! mortem certe haberem mitiorem. Nunc amplitudine sua, et praestantia satis euoluta, si mecum interire debeant, exitum meum et horum dolores acerbior sentiam. De altero autem, quidcumque vel tuus animus mihi amicus vaticinetur, mihi tantum somnare licet, si iucundius — dormiam, aut saltem optare tacites, ne

ridiculo sim voto aperto. Quid non ageret Rozsosius, vt hoc impediatur. Dispensationis tenor quanto recitaretur clamore: *tenor de stilo dispensationis intersertus* de incapacitate ad beneficia: *tenor* noua dispensatione facile tollendus, vt est sublatus in Gratiani, Sziltzii, Schafrathi exemplo. Grauior est fortasse dispensatio ab Ordine Religioso. Si haec obtinetur facilius obtinebitur dispensatio ad beneficia. Viennae est Nuncius Apostolicus: sportulae officialium efficiunt aureolos aliquot. Sed et hi rariores sunt. En iterum nouam mihi obiectam difficultatem, fortasse grauiorem clamosa tenoris recitatione Rozsosiana. Haec tibi soli in aurem amicam. Si sermone obtulerit, pro tuo in me affectu praeoccupata omnia.

Commendo tibi Viennae Amicum meum Franciscum Fray, Praefectum Comitum Wenckheim, Virum Patrono nostro charissimum. Volo te cum eo notitiam contraheres: experieris sincerum et candidum eius animum. A Francisco Mayer, Homine Tzinderiano, prudenter tibi cauebis. Audies blanditias, et dissimulabis. Acerbe tuli huius Sarcasmos de tuo directoratu, antequam is fieres. Sensit eiusdem frigus et meus Fray Est animula *Rozsosii*: nosti cetera. Sed his omnibus prudenter vtere altum tace. Prodest nosse homines.

Praelatum *Somogyium*, insignem tui aestimatorem, cras venerabor. Doleo de Schafratho te nihil iniecisse. Nam et iste apud Praelatum praeceperit tecum; et cum *Kelemenio* nostro, qui tibi salutem misit cumulatissimam. Sed utar prudentia: praeueniam seniculum, ne iterum doleat, uti nuper. Exspectat responsum tuum. Cras salutabo et *Schönvisnerum*. *Incredibilis est gratulatio, et Budae et Pestini, de tuo Munere Honorificentissimo*. Par omnium exspectatio: quam insignis tua virtus superabit certe ad solatium bonorum hominum, tibi addictissimorum.

Nota depronas, velim, et meo nomine Illustrissimo Domino Episcopo Zsolnaio, vtroque titulo, et onomastici, et noui anni. Doleo me ita adhuc animo esse conturbato: ut imparem me sentiam ad epistolam singularem pro eius dignitate exarandam. Excusa me tua suauiloquentia, Amantissimum *Takátsium* disuauior, cum deliciis suis, Alexandrulo, et Filiola belissima; Coniugem suauissimam humanissime reuereor. Felix noui anni auspiciis, et decursum fortunatissimum precor vobis omnibus. Ama me et moerentem. Vale. Pest. 26. Decemb. 1804.

IV.

Nicolaus Michaeli Suo Mellitissimo.

Pestini 20 April 1805.

Jaurini praestolentur te literae meae Vienna reducem si tamdiu perdo te iterum. *Diuturnum tui silentium*,¹ feram et alterum amore Publici: cui tu vtilior es munere tuo tam illustri, multoque maiori; quam vt privatis confabulationibus meis interturbetur. Id te solum rogo, ne mihi solatia omnia penitus adimas: quibus nimium eges, quia tua sunt, ab animo nempe amico sincere profecta. Gratulor tibi de toto

¹ A négy havi hosszu szünetet, mely levelezésük között beállott, Révai nehezen türte el.

negotio *Nakoiano*. Id vero fidem tibi conciliat ingentem, et auget opinionem masculae virtutis, idoneae ad res omnes feliciter gerendas. Nunc tibi hoc restat agendum: vt; quem frigidum Schismaticum, Deo iuuante, fecisti iam, conseruabisque in posterum *feruidum Catholicum*; eundem chartacem Hungariae Nobilem, opibusque potentem, *solidum facias Hungarum*, animo toto bonum commune anhelantem, *patrii cultus, sermonisque studiosum*. Nosti quanta parte, quam male *deficiamus*: tanto maiorem oportet esse curam *suplementi*, praesertim tam conspicui¹ Consiliis tuis lubent obsequetur *Légradius*: quam multa salute cumulo, prosperamque esse cupio hac statione sua, vt futura praevideo, iam secura. Cedet, puto, Slavus Machinator. Praeses Ordinis nostri, ceterique Fratres, mire gauisi sunt: tibi Scholas nostras Veszprimiensis imprimis curae fuisse, easque pro viribus satisfecisse exspectationi tuae. Omnis impenditur opera: vt et reliquae sic tibi placeant, vniversusque Ordo te Protectorem, et Promotorem, mercatur sancto officio suo rite expleto. Vide, quam sit acerbus in nos effrenae mortis dominatus: spoliat nos vndique solatiis nostris, amicis suavissimis. Die Jouis, quo tu Viennam mansisti, Budae sepultus est *Szuneritsius* noster. Doleo me, aegrotatione prohibitum, eius funeri non interfuisse: ut hunc quoque honorem postremum mortuo praestitsem; quem viuum merito semper colui, et sincere amaui. Erat enim vir sine fuco, recti cordis, amans, et vindex iustitiae, bonis conatibus fauentissimus. Hoc me tamen solatur, quod mense Martio, Budam aegre transiens, amicum bis inuiserim, ego morbidus eum adhuc bene valentem, utraque vice intentum examinibus. Auocaui assidentem ab attentione, utique superflua, in diligente schola, in qua tum fuimus: iucunde confabulati sumus; eras et tu sermonis nostri grata materia, tum *mea mendicitas*, et aerumnae reliquae. Hic tam bonus ereptus est! Et ille canis timidissimus valide adhuc latrat, lateribus licet iam fractis, et colore pallido, mortis indicio tamdiu mendace durat iniquitas ad exagitantam probitatem. Illi bono Professores duo, *Grigelius*, et *Tzinkeus*, carmen funebre accinuerunt; meus item *Horváthus* epitaphium apparauit Hungaricum carmine elegiaco. Viuet hic in cordibus nostris, dum illi nos quoque iungamur in sede beatorum. Heus tu! *me ab eo iam vocari valde sentio*, valdeque gaudeo. Obluctabar aegrotationibus meis per hanc hyemem continuis, ne iacerem. Sed me demum vis maior deiecit: lecto affixus iacui per dies aliquot hebdomada Passionis; pro Coena domini proque Resurrectioni prodeuntem, mox me depressit vis eodem, ut nunc Szombathii obsequar imperiis, partem potiorum lecto detentus. Tuae me literae exerunt hodie, vt aliquid rescriberem lenta manu, non tamen satis recta. Id miror, spiritum adhuc promptum in me esse, carne licet infirma. *Grammaticae meae Tomus Tertius* terminabitur tandem post hebdomadas summum quatuor. De Tomo Quarto ne cogitare quidem audeo. *Fortasse vna mecum sepelietur*: tardant

¹ Nákó Sándor lehetett, kinek családja 1780. Makedoniából hazánkba vándorolt és 1813. grófi rangra emelkedett. Hogyan buzdítja Révai Paintnert. hogy ha már megtérítette Nákót, tegye meg a görögöt jó, derek magyar hazafiúvá is! Ugyis fogynak — mond — jóra való magyarjaink!

enim subsidia, *mors vero iam citatis properat pedibus*. Hac hyeme, quantum per aegrotationem licuit, laboravi in affecta iam praelectionum mearum materia, eamque iam fere perfeci. *Patrio sermone* concinno hoc Opus, quod Tomis Tribus *Hungaricam* explicat *Literaturam*: *Primus* aliquanto exilior *Historiam Literariam proprie Hungaricam*; *Secundus* iam prolixior dat *Praeceptiones Stili Cultioris Hungarici*; *Tertius* eiusdem fere molis praebet *Chrestomathiam Hungaricam, et scriptoribus probatissimis aevi remoti, medii, et recentioris*. *Takátsio*, dum hic erat cum Socero suo, legi quaedam ex hoc apparatu. *Cupit huius editionem quam ardentissime*, sensitque eo demum opere emisso etiam Grammaticae meae pretium auctum iri; quod expositis ad euidentionem *Litteraturae nostrae hiatibus, stilique vitiis* enormibus, plerique audidus arrepturi sint subsidia meliora, Grammaticis scriptis meis recte commendata. Hoc ipsum intendi et ego: *modo mors interueniens et auara munificentia, non ludat conatus optimos*. Dura, et surda Vienna, quam tu nunc salutas, non sentit nostra mala, foenera forum iniquitate adeo inhumane exaggerata, non audit querelas, non demissas supplicationes. Ego et hoc malo citius pereo. Non sufficío singulis angariis nono rubori, nouae molestiae in emendandis vitae subsidiis: Scripsi Patrono iam bis, amare, ut res est; sed ille altum tacet. Quid sperem, nescio; quid exspectem, video in die propius imminere. Sed tu longum, et molestum vorabis iter. Archangelus Raphael te ducat, et reducat, incolumem, gestis rebus illustriorem!

V.

Nicolaus Miacheli Suo S(alutem).

Vienna heri accepi literas a tuo *Legradio*: quae te nunciant *Canonicum Jaurinensem* esse nominatum loco primo, secundo Minianum, tertio *Szentpéterium*. Hodie vero nonnulli Viri Tabulae Regiae, tibi mihi-que bene affecti, ephoebos, et schaedulas ad me miserunt gaudium meum cum eodem nuncio communi suo gaudio cumularunt. *Gratulantur Litteris, et Literatis, se harum Praeside sic ornato, omnes amici tui, et cultores, in Regia Vniuersitate nostra, me tui honoris laeto proclamatore*. Audit coelum etiam vota nostra pro incolumitate tua, vt diu felix, ornatorque viuas! Disputi paululum hoc gaudio moerorem meum, mihi perpetuo incumbentem, viresque animi fere omnes opprimementem. Non sum is, qui fui: incredibiliter deficio. Sed vi etiam defecta cauerem aliquid honori tuo: nisi nouus me detineret metus, ne quidpiam e *Scholis Piis* et in me redoleat sine *Sale*, quod fastidiosus Poeta tuus vester cachinno putet *concacandum* esse, teque malo *furfure* conspersum vel vocatus renuat purgare. Tu, cum sis *Ignatianus*, aegre fers, et pie id quidem facis, si quid nomine communi traducatur. Concedes et mihi eandem pietatem: quo doleo in concacato *Salamone*, qui ad iocum abunde suffecisset, si iam iocari libuit, esse vna etiam Scholas Pias concacatas. Colunt illae te purae, et bene odoraе: gratulantur honori tuo, seque tuis et porro fauoribus impense commendant.

Verba mea per Hofmannum nunciata male subsumis. *Paintnerum meum eripit mihi Director Superior*, non honore mutatum, sed ante itinera tua, vt post te literas mittere non potuerim. Verebar te praeterea abruptum laboribus querelis meis pulsare, qui in desolatione mea nil nisi querelas ingemo perpetuas. Recte scripsisti: fatalem habeo annum. Zsolnaius sua me munificentia accidit. Cum mihi succurrere voluit, indigne illusit. Misit mihi dono literas obligatorias desperatas, de florenis 200, quas lite persequer in vsus meos — conuertendas. Tentavi, ne nihil egisse dicerer, viam amicam; sed frustra. Quare donum hoc mihi nullum remisi — Egregio Maecenati. Mansi per hyemem sine lignis: necessitas extrema adegit me ad osum tytantracum, non modo incommodum, sed noxium valetudini. Media hyeme, pecunia emendicata, pretio exaggeratissimo, comparavi orgyam florenis 27, quam vectura, et sectio euexit ad florenos 30, Xros 15. Si de his querar, non propterea minus frigeo, non minus esurio, non sum minus lacer. Cur et querelis aggrauem dolorem meum? querelis non profuturis! Tu succurrere non potes: te ne etiam hoc dolore cruciem? Alii, qui possunt, nolunt succurrere: ea sunt in humanitate. Vtinam cum *Takatsio* non fuisset locutus! Inuisit me cum Herulo Somogyio. Eius sermo ita mihi grauitate accidit, ita animum meum a Patre Somogyio abalienans, vt iam moerore moerem perpetuo. Nec is te audit libenter querelas. Et ego quomodo non querar, illi praesertim, qui mala mea tollere unus potest? Propterea veni Pestinum, ad labores difficillimas, vt pro *gloria ingratae gentis* peream. Possuntne te querulae huiusmodi literae oblectare? Ego alias nequeo scribere: quare taceo potius, et abrumpo istas etiam. Tu viue beatus: ego mihi mortem opto, vt desinam miser esse. Pestini. 4. Februarii. 1806.

VI.

Nicolaus Michaeli Suo, Amico Suauissimo S. D. P.

Cum me perpetuis malis meis gementem, lamentantem, iratum, et deficientem, tu immortalam tamen tanto reuisu facias: immortales tibi ago gratias de subsidio mihi benigne suppeditato, ad sublenandam *miseram immortalitatem meam*. Peroportune venit mihi amicum hoc auxilium tuum eo prorsus tempore: quo et ligna me iam defecerunt, et praestanda fuit rata solutio, a Comitatu *Insurrectionis titulo* imposita. *Paulus Albensis*, propter particulam *meae immortalitatis* cum eo communicatam, elegorum meorum libello secundo eius nomini dedicato, cum est Canonicus creatus, promisit mihi annuos florenos 50. Jam sedecim annos numero egregiae huius liberalitatis, sed promissae tantum: nisi quod duos annos ante biennium, quod satis risisti, aegre exterserim, oborta illi spe melioris immortalitatis; quam tamen tu illi praeripuisti, et dignior, et mihi amicior. Qui per tot annos non soluit promissos florenos 50, promisit tum ille, stulte, et nouo me periurio lusus, florenos annuos 300. Nullos tu mihi promisisti: das tamen, quos commode dare potes, libenter daturus et imposterum. Spontanea tua haec munificentia tanto mihi

iucundior est. Proficis iam insigniter, et sequetur te, de quo facere nugaris, utrumque ornamentum, et commodum: desto grösserer Schein, und desto grösseres Glück.

Quam misera sint condicione Professores tui Jaurinenses, propter insanam quaestorum et terrestricum dominorum auaritiam, te quidem latere non potest: qui, non modo Superior et Director, sed sollicitus etiam tuorum Pater. Qua tamen opinione esse vixeris de nostris Collegis Pestinensibus? Si duum viri, *Somogyius*, et *Tumpacherus*, ut tua repetam verba, nihil proficiunt in me a perpetuo meo moerore reuocando, quid tu absens efficias? *Tumpacherus* in eadem est mecum calamitate, eget consolatione ut ego. Sitis Pestinensium Rasciana, Graeca, Judaica, ita exhaurit et eius pensionem splendidam florenorum 1000, coepto rebus angustis gloriae immortalis curriculo: ut illi trimestre primum contractis iam debitis fuerit exigendum. Angariam primam aequarunt haec debita, et statim vorarunt integram. Dum secunda veniat angaria, iterum debitis subleuanda est vita misera, rata pensione leuata iterum in explendas priores necessitates itura. Sic viuendum erit in posterum, aerumnis nunquam finem capturis, verum in annos singulos magis magisque augendis, per tristes casus varios, morborum, aliorumque incommodorum, et debitis interea incrementibus, et suppellectili diligenter antea comparata sensim pereunte. Miratur ille me his fluctibus profunde immersum durare tamen in annum iam quartum. Ipse quidem, de littore nunc primum huc prolapsus, quaerit modis omnibus quantocius emergere, et domum redire. Audieris literas eius ad Vicarium Generalem datas.

»Quo sit animo *Somogyius*, probe nouimus. Sed unus ille nobis duobus solidam consolationem adhibere non sufficit. Verum ego taceo de me, qui adoptatus sum tantum, non geminus, vt *Tampacherus*, idem et Professor iam domi excellens, et de Diocesi Jaurinensi praeclare meritis. Faceret *Somogyius*, quod ad rem esset opportunissimum, si idem ille, mentem, animumque suum transfundere posset in Capitulum, et in Episcopum: vt subsidium annuum sponte conferetur florenorum minimum 400, non cum rubore emendicandum, non beneficii iactatione exprobatum, sed animo hilari datum, ad minuendas molestias. Viri tam rari; qualis est *Tumpacherus*, natus, et factus ad exoptandos labores illustres, ad insignem Diocesis Jaurinensis gloriam, ad sempiternum Patriae ornamentum. Noui ego, quantus ille sit in re sua: quantum Hungaria non habet, nec facile habitura est, si ille decedat. Scio opera eius egregia, typo dignissima, ad institutiones publicas accomodatissima, quae etiam exteri probent, et mirentur. Laudum praeconia, nominis celebritas, quae iactantur ab illis, qui opem fore possent, in re praesertim communi, inania sunt fomenta. Ego hoc cibi genere iam dudum pabulor: sed eo adeo non satior, adeo non solidesco, vt magis semper esuriam, sensimque deficiam. Pensio mea iam aucta florenorum 800, exaggeratis interea et rerum pretiis, iterum tenuis est, vt prior fuit florenorum 600. Vndecunque emendicem, pudore, lamentis; undecunque promerear labore quocunque mercenario, qui me ab occupationibus abstrahit nobilioribus: emendicandum est mihi, et procurandum, par necessariis sumtibus com-

plementum florenorum minimum 400. Hanc nobis vexationem facit potentiorum insatiabilis auaritia!

Iniquissimo hoc tempore quomodo sperari possit subsidium, quo publicae pensionis defectus compensetur: quando idem Capitulum, a quo hoc sperari deberet, vel minora nobis negat, et pro honore vobis debito nostri contentum palam ostendit. Ego antea pressi hunc dolorem: nunc vero, cum et *Tumpacherus* eo non modice laedatur, nequeo dissimulare. *Tumpachero*, Regiae Scientiarum Vniuersitatis Hungariae Professori, certe ad decus Jaurinensium Clarissimo, insultatum est a reliquis Professoribus Theologis, qui sunt ex Archidioecesi Strigoniensi, et ioco quidem, sed cum iusta etiam expostulatione facti indigni, quod patitur Capitulum Jaurinense vel incuria, vel fastidio, vel iunctim vitio vtroque. In Calendario Strigoniensi omnes Professores Theologi, Philosophi, et alii, qui sunt de huius Archidioecesis gremio, ad eiusdem Almae Matris gloriam, cumprimis in Regia Scientiarum Vniuersitate, sub Professorum titulo distincto, et conueniente, honorifice sunt expressi. Diocesis Jaurinensis in suo Calendario duos sui gremii, Alumnos in Vniuersitate studentes, toti Seminario Jaurinensi praeposuit; Professoribus Jaurinensibus d. adiunxit Exhortatorem Jaurinensem: Professores vero Regiae Scientiarum Vniuersitatis, de gremio suo cum tanta, quanta inaniter iactatur, gloria delectos, indigne prostituit, magna sane incogitantia, vt Piam Matrem sic saltem excuseam adoptatus, certe *Graneri* superbiente malitia. Hic mihi, mortuo Aichardo, etiam *Fenglerum* inuidia sua reddidit alienum. Sed hoc iam dudum contemsi. Duo nos, *Josephus Tumpacher*, et *Nicolaus Révai*, et hic quidem meliore orthographia per *i*, *Révai*, antiqua diplomatum ratione per *y*, *Révay*, hoc cognomine vitiose per *j* expresso, *Révaj*, quo reuicimur, quam viliter! . . . exuleo, extra Dioecesim commorantes, nullo publico titulo, rebus priuatis intensos, plerosque otiosos, potatorem, Assessorem Poseganum ad togas excubantem, et hunc in quorundem corde iam Canonicum Titularem cathedralis Ecclesiae Jaurinensis!

Incredibiliter auctus est moeror meus etiam Somogyianae Domus luctu recentis. *Josephus* Parentum spes egregia, iam funere extinctus est! Vale mi *Michael!* et me redama.

Pestini. 17 Febr. 1806.

VII.

Nicolaus Michaeli Suo, Amico Suauissimo. 14. Mart. 1806.

Spectabilis, et doctissimus dominus, vt solet per vices facere, nunc Oeconomicus est, in curanda, et augenda re familiari Solertissimus. Vt primum redierit e possessione sua, que excurrit, mandatam tuam exequar fidelissime. Nolim tamen ipsum sine literis tuis manere, et propter auctoritatem, qua hic pollet et propter animum in Literatos propensissimum. Amo te etiam Canonicum, quod idem persistas, *Aestimator*, et *Promotor Literarum*, totus vti que et ipse Literis deditus. Laudo sollicitudinem tuam insignem, veneror Reuerendissimos dominos, Praelatum

Somogyium, et *Canonicum Marton*, Viros consentientes studio ornandi *Josephum*¹ nostrum: pro quo, ut recte scis, perorat virtus, doctrina, nominisque celebritas, qua tantum conciliat decus dioecesi nostrae. Oppugnauit modestiam eius multis argumentis, demum obiurgauit etiam: quod se renitentem exhibeat amicis vestris conatibus. Quid quid scribat, tu illum noli audire, sed porrige supplicem pro eo libellum, ut facere constituisti. Esto sic in illum durus, ut Praelatus fuit. Reuerendissimus hic Vir ipsum reluctantem huc trusit ad dioecesis gloriam: inuitum et nunc promouete ad honorem, quo nobis propior sit. Sed munificentia vestra, quam nuper implorauit, ne illi desit. Sic ut est nunc, vitam tolerare non potest in urbe insatiabili. Ut dioecesim ornet, subleuandum erit liberalitate vestra, et Simplex Presbyter, et Canonicus Honorarius. Eadem benigna symbola vestra annua florenorum minimum ducentorum, praeter Sacra perpetua, ut Simplici, ita etiam Honorario utcunque sufficiet, statu utroque parce, ut solet, victuro. At, si commodius esse velitis Virum pro gloria communi desudantem, illustriori futura est vestri meriti gratia. Obsecro Vos, de hoc deliberate quantocius, ne Saguntum pereat. Nam si mali horrore redierit vobis, cessabit in Vniuersitate, Theologica Gloria Jaurinensis, euanescet et Honorarius Collega Vester. Esto in hoc impediendo, pro more tuo, strenuus, et facundus orator. Adhibe artes omnes mouendi, et persuadendi. Rediisti in sinum Matris tuae, Dei certe Prouidentia, ut illi et hunc vindices honorem, seruato Jaurinensi Theologo in Vniuersitate, tu director Superior de Sacro Collegio Jaurinensi. Sentit opinor, Capitulum Jaurinense haec sibi decora iniideri. Rara sunt.

Posegani assessoris molimina sciui dudum. Octiduo prius, quam tu scripseris, accepi nuncium de re iam obtenta. Noui optime, quae etiam merita coronentur a *Coadiutore* Fengleriano. Hoc tibi fortasse mysterium est. Marem anserem pronius intelligeres, interprete praesertim Zsolnaio. De herulo Somogyio et domicella Maria, periculoso morbo ereptis, perscripsit mihi ipse Pater solatium Familiae. Vale, mi Canonice! *viue ad maiora Ecclesiae nostrae ornamenta*. Ego, quia plus cum mortuis loquor quam cum viuis, ut qui mori opto quotidie saepe cum Theresia sermonor. Laetatur illa in coelis honoribus tuis. Si viueret! Herum Canonice! eundem et directorem Superiorem! — O Pia Animula! ora pro nobis.

Ezekből látszik, hogy a viszony Révai és Paintner között 1804-ben nem csak, hogy nem szakadt meg; hanem végzetlenül örült annak, hogy Paintner halálának híre hamis volt.² Igaz, hogy ekkor már ritkább lett a levélváltás köztük és pedig részint Paintner nagy elfoglaltsága, részint nagyobb külföldi utazása miatt. Révai pedig mindig keserűbb panaszokra

¹ Tumpacher.

² Ez alkalommal jelent meg a következő füzet *Vitkovich Mihály, Horváth István és Ferentzi János* tollából: »Öröm versek azon gyászos hír után, mely a' nagy érdemű, 's fő tiszteletű *Paintner Mihály* Rátóti Prépóst Úrnak halálát hazudta, mikor a' Győri kerületben az Oskoláknak Királyi főigazgatójokká neveztetett. *Révai Miklós* Úrnak vizsgálatásul írták Három igaz tisztelőji. Pesten Trattner Mátyás betűivel 1805.

fakad és egyetemi tanársága melletti nyomorkodásáról szóló levelei nemcsak Paintnerhez, hanem *Takáts József*hez¹⁾ és másokhoz folyton ugyan ezen themáról szólnak.

Fontos az 1805-ben kelt levél, melyben reményének ad kifejezést, hogy *Grammatikájának* III. részét 4 hét alatt kinyomatja, de a IV. kötet megjelenését már aligha éri meg, mert vele együtt fog eltemettetni. Tudvalevőleg a III. kötet sem jelent meg.

Ugyanitt említi azt a »Magyar Irodalom« című magyar munkáját, mely már készen van és három részből áll. Az I. Magyar Irodalomtörténet, a II. Magyar *Stilisztika*, a III. Szemelvények a legrégebb, a középkori és legújabb magyar remekírókból. Ezeket *Takáts József*nek is felolvasta, ki el volt ragadtatva a munkától! Ugyanezek kiadására »*Segedelem-Kérés*« cím alatt 1806-ban pártolást kért az irodalom-barátoktól.² Ferenczy J. szerint ezeket Horváth István kapta Révai halála után.

Az utolsó levél, melyben ismét annyira panaszkodik a maga mostoha sorsáról most már 1806-ban kelt.

Alighanem ez volt Révai utolsó levele *Paintner*hez, mert »*Révai Miklós levelei*« című munkám 178 lapján közölt, *Mártonffy* püspökhöz intézett levelében ezen 1806-ban *Paintner*hez írott levelére hivatkozik és ennek alapján oly kiméretlenül szólja le az akkor annyi alkalmatlankodás után segedelem adásra többé nem hajlandó, régi, jó barátját.

A kibékülés Révai haláláig kettőjük között tehát mégsem történt meg.

DR. RÉCSEY VIKTOR.

SZALÁRDI JÁNOS KIADATLAN LEVELEI ÉS REÁVONATKOZÓ APRÓ ADATOK.

(Harmadik, befejező közlemény.)

20.

Szalárdi János levele Teleki Mihályhoz.

Ajánlom szolgálatomat stb.

Áldja meg az ur Isten kglmedet stb.

Minémű savanyúsággal kezdé uram nekem folyni az fizető mester-ség hivatalya, im Kglmednek ez includált párból megláthatja, melyért mely méltatlan szenvedjek, Kglmedet kérem, mint uramot fautoromat ne neheztelje megnézni Urunknak Ő Nagának irt alázatos levelemből,

¹ Takács Sándor id. művét.

² Révai Miklós »Alázatos Segedelem Kérés« az igaz eredeti magyarságot híven megfejtő Tudós készülteknek mennél előbb való kinyomtatására. — Újólág való tudósítással. — Pestini (1806) Typis Matthiae Trattner.